

2022

Γιάννου Ελένη

A.M.:4042202004010

[ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19 ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ]

Πτυχιακή Εργασία
Επιβλέπων Καθηγητής: Φωτόπουλος Γεώργιος,
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου - Μεταπτυχιακό Οικονομία Άμυνα και Ασφάλεια
Λέξεις εργασίας χωρίς υποσημειώσεις και βιβλιογραφία: 9.782

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
Abstract.....	4
1. Εισαγωγή	5
2. Πανδημίες: Ιστορική αναδρομή.....	7
2.1 Ισπανική Γρίπη (1918-1919)	8
2.2. Ασιατική γρίπη (1957-1958)	11
2.3. Γρίπη του Χόνγκ Κόνγκ (1968-1969).....	15
2.4. Νέα Γρίπη του Ιού Α, H1N1 (2009-2010)	18
3. Πανδημία του SARS-CoV-2 (Covid-19)	24
3.1. Από την εκδήλωση του πρώτου κρούσματος έως σήμερα	25
3.2. Η αντίδραση της Ελλάδας στην Υγειονομική κρίση	31
4. Επιπτώσεις Covid-19 στην Ελλάδα	36
4.1. Δημόσια Υγεία.....	37
4.2. Οικονομικές επιπτώσεις	40
4.3. Ψυχολογικές επιπτώσεις.....	46
4.4. Κοινωνικές επιπτώσεις.....	50
4.4.1. Εκπαίδευση.....	51
4.4.2. Πληθυσμός	52
4.4.3. Ενδοοικογενειακή Βία & παραβατική συμπεριφορά ανηλίκων	53
5. Επίλογος.....	55
6. Βιβλιογραφία	56

Περίληψη

Η ιστορία έχει δείξει ότι οι λοιμώδεις ασθένειες που εξελίσσονται σε επιδημίες ή πανδημίες ταλανίζουν από την αρχαιότητα την ανθρωπότητα. Μάλιστα, ο Λοιμός των Αθηνών (430 π. Χ.) είναι η πρώτη ιστορικά καταγεγραμμένη πανδημία. Χρονικά εξελίχθηκε την ίδια περίοδο με τον Πελοποννησιακό πόλεμο, επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό την έκβασή του. Ο άνθρωπος οφείλει να είναι προετοιμασμένος και να αντιμετωπίζει κάθε επερχόμενη υγειονομική απειλή, αφού η ιστορία έχει δείξει ότι επαναλαμβάνεται.

Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής είναι επιφορτισμένοι με το έργο υιοθέτησης αποτελεσματικής στρατηγικής για την αντιμετώπιση της πανδημίας αλλά και των συνεπειών της. Η επιστήμη και η τεχνολογία συνεχώς εξελίσσονται αλλά ταυτόχρονα εξελίσσονται και οι ιοί και γίνονται πιο ανθεκτικοί. Η ενεργή πανδημία Covid-19 είναι η απόδειξη. Στην Ελλάδα, αυτή την περίοδο εξελίσσεται το 6^ο κατά σειρά κύμα της πανδημίας. Αρχικά, η χώρα κατάφερε να την αντιμετωπίσει με επιτυχία, ωστόσο ήταν αδύνατο να αποφύγει τις επιπτώσεις που αυτή επιφέρει. Τα δύο χρόνια πανδημίας, που οδεύουν σε τρίτο χρόνο, ήταν αρκετά για να διαταράξουν την παγκόσμια οικονομία πόσο δε μάλλον την ελληνική, την δημόσια υγεία, την ψυχολογία και την κοινωνική συνοχή. Αυτές είναι οι κύριες συνέπειες τις οποίες επιχειρεί να αναλύσει η παρούσα πτυχιακή εργασία.

Abstract

History has shown that infectious diseases that develop into epidemics or pandemics have plagued humanity since ancient times. In fact, the Plague of Athens (430 BC) is the first historically recorded pandemic. Chronologically, it developed at the same time as the Peloponnesian War influencing greatly its outcome. Human must be prepared and face every upcoming health threat, because history has shown that it repeats itself.

Policy makers are charged with the task of adopting an effective strategy to deal with the pandemic and its consequences. Science and technology are constantly evolving but at the same time viruses are evolving and becoming more resistant. The active Covid-19 pandemic is the proof. In Greece, the 6th consecutive wave of the pandemic is currently developing. Firstly, the country managed to deal with it successfully, but it was impossible to avoid the effects it brings. The two years of the pandemic, which are heading into a third year, were enough to disrupt the global economy and the Greek, public health, psychology and social connection. They are the main consequences that this dissertation attempts to analyze.

1. Εισαγωγή

Είναι σκόπιμο πριν ξεκινήσει η ανάλυση του τι είναι η πανδημία Covid-19 και ποιες οι επιπτώσεις της στην Ελλάδα, να αναλυθεί σύντομα η διαφορά της επιδημίας από την πανδημία. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) είναι ο αποκλειστικά αρμόδιος για τη διάκριση μια ασθένειας σε επιδημία ή πανδημία.

Η επιδημία ετυμολογικά αποτελείται από το συνθετικό *επί* και την λέξη *δήμος* (*λαός*) και ως όρος χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει την έξαρση μιας ασθένειας που επηρεάζει ένα πληθυσμό ατόμων σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο και σε βαθμό μεγαλύτερο από τον προσδοκώμενο. Άλλο ένα χαρακτηριστικό της είναι ο γεωγραφικός περιορισμός της σε μια περιοχή ή χώρα. Συνεπώς, μια ασθένεια αποτελεί επιδημία όταν η αύξηση της επίπτωσης της είναι πάνω από τη βασική γραμμή του βασικού ρυθμού επίπτωσης.¹ Ορισμένοι παράγοντες που δύναται να προκαλέσουν μια επιδημία είναι: η κλιματική αλλαγή, η μόλυνση υδάτων και τροφίμων, αλλαγές στη χρήση γης και στις γεωργικές μεθόδους, η κακή υγιεινή, κοινωνικές και δημογραφικές αλλαγές και η ανοσία του ιού στα υπάρχοντα φάρμακα.²

Η εξάπλωση μιας επιδημίας σε μεγαλύτερη γεωγραφική περιοχή (ήπειρο) ή σε παγκόσμιο επίπεδο χαρακτηρίζεται ως πανδημία.³ Η πανδημία ετυμολογικά αποτελείται από τη λέξη *παν* (*δηλ. πας = όλος*) και την λέξη *δήμος* (*λαός*). Η ραγδαία εξάπλωσή της φτάνει σε σημείο να απειλεί το σύνολο όλου του πληθυσμού της γης.

---

¹ Green et al. (2002), Διαθέσιμο στο: <https://www.ima.org.il/FilesUploadPublic/IMAJ/0/55/27606.pdf>

² Woolhouse & Cowtage-Sequeria (2005), Διαθέσιμο στο: <https://web.archive.org/web/20100306183027/http://www.cdc.gov/ncidod/EID/vol11no12/05-0997.htm>

³ "A dictionary of Epidemiology", 5th edition, Miquel Porta (2008), p.179, Oxford University Press, Διαθέσιμο στο: https://books.google.gr/books?id=3Dr8dyuzvTkC&pg=PA179&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Μια λοιμώδη ασθένεια δεν μπορεί να χαρακτηριστεί πανδημία όταν τα νέα κρούσματα διατηρούνται σταθερά με το πέρασμα του χρόνου. Στην πανδημία συνήθως ο ιός μολύνει αρχικά τα ζώα, τα οποία με τη σειρά τους μολύνουν τον άνθρωπο και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την μετάδοσή του ιού από άνθρωπο σε άνθρωπο. Με λίγα λόγια, μια ασθένεια για να χαρακτηριστεί πανδημία πρέπει να έχει τα εξής χαρακτηριστικά: μολυσματικότητα, μεταδοτικότητα και θνησιμότητα (να έχει θύματα πολλούς ανθρώπους).

Η συγκεκριμένη εργασία αφού παραθέσει μια σύντομη αναδρομή ορισμένων επιδημιών - πανδημιών του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα, θα αναλύσει τι είναι η ενεργή πανδημία Covid-19, πως κατέφθασε και πως αντιμετωπίστηκε από την Ελλάδα. Στη συνέχεια, θα αναλύσει ορισμένες από τις μέχρι σήμερα επιπτώσεις της στη δημόσια υγεία και σε οικονομικό, κοινωνικό, ψυχολογικό επίπεδο στη χώρα.

2. Πανδημίες: Ιστορική αναδρομή

Μια σύντομη αναδρομή στο παρελθόν αναδεικνύει πανδημίες με τις οποίες ήρθε αντιμέτωπη η ανθρωπότητα. Επιγραμματικά ιστορικές πανδημίες που έχουν καταγραφεί είναι:

- 430 π.Χ.: ο Λοιμός των Αθηνών ήταν τυφοειδής πυρετός που ξεκίνησε από την Αιθιοπία και μέσω της Αιγύπτου έφτασε στον Πειραιά και την Αθήνα προκαλώντας τον θάνατο των 2/3 του πληθυσμού της σε διάρκεια τεσσάρων ετών.⁴
- 1348-1353: η Μαύρη Πανώλη ήταν ασθένεια προερχόμενη από την Ασία που εξαπλώθηκε μέσω της Μεσογείου στην Ευρώπη και τα θύματα της άγγιξαν τον αριθμό των 75 εκατομμυρίων.⁵
- 19^{ος} αιώνας: Πανδημίες Χολέρας (7 κύματα) με δεκάδες εκατομμύρια νεκρούς.⁶
- Οι πανδημίες γρίπης που θα αναλυθούν παρακάτω: Ισπανική γρίπη (1918-1919), Ασιατική γρίπη (1957), γρίπη του Χονγκ Κονγκ (1968-1969) και η νέα Γρίπη H1N1 (2009).
- 1981: η πανδημία AIDS(ιός HIV) παρατηρήθηκε κλινικά στις ΗΠΑ όμως προήλθε από την Ν. Αφρική⁷ και έως το 2010 στοίχισε την ζωή

---

⁴ Ηρόδοτος Ιστορίαί 2, 47-54 , Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/Resources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=239

⁵ "A Distant Mirror: The Calamitous Fourteenth Century", Tuchman Barbara, 1991, p.92, εκδ. Random House USA Inc.

⁶ "Health impacts of Globalization: Towards Global Governance", K. Lee, 2002, εκδ. Palgrave Macmillan UK, p.131.

⁷ «Το AIDS ξεκίνησε από την Κινσάσα του Κονγκό το 1920», 03-10-2014, Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/ugeia/article/415300/to-aids-xekinise-apo-tin-kinsasa-tou-kongo-to-1920/>

σε 34 εκατομμύρια άτομα⁸. Ωστόσο, η εξέλιξη της ιατρικής επιστήμης έχει συμβάλει σημαντικά στην διαχείριση και στον περιορισμό του συγκεκριμένου ιού και ο ΠΟΥ πλέον τον αποκαλεί ως παγκόσμια επιδημία.

- 2019 έως σήμερα: η Covid-19 που οφείλεται στον κορονοϊό SARS-CoV-2 και θα αναλυθεί εκτενέστερα στο τέταρτο κεφάλαιο.

Ο κορωνοϊός είναι μια ομάδα ιών που έχουν εμφανιστεί ξανά στο πρόσφατο παρελθόν με τη μορφή επιδημίας. Η μία περίπτωση αφορά τον κορωνοϊό SARS-CoV που εμφανίστηκε το 2002 στην Κίνα και συνοδευόταν από οξύ αναπνευστικό σύνδρομο. Η άλλη περίπτωση αφορά τον κορωνοϊό αναπνευστικού συνδρόμου MERS-CoV που εμφανίστηκε το 2012 στη Μέση Ανατολή.⁹ Είναι φανερό ότι οι κορωνοϊοί που μέχρι πριν λίγα χρόνια θεωρούνταν ακίνδυνοι είχαν κάνει αισθητή τη παρουσία τους στέλνοντας μια μορφή προειδοποίησης στην ανθρωπότητα πριν την εμφάνιση της πανδημίας της Covid-19.

2.1 Ισπανική Γρίπη (1918-1919)

Η Ισπανική γρίπη είναι μια από τις τρεις πανδημίες του 20^{ου} αιώνα με την οποία ήρθε αντιμέτωπη η ανθρωπότητα. Έκανε την εμφάνισή της την άνοιξη του 1918 κατά την διάρκεια του Α Παγκόσμιου πόλεμου και ολοκληρώθηκε, ύστερα από δύο φονικά κύματα, το καλοκαίρι του 1919. Η συγκεκριμένη πανδημία γρίπης αποτελεί μία από τις φονικότερες της σύγχρονης ιστορίας και εκατό χρόνια μετά την

---

⁸ "HARRISON'S PRINCIPLES OF Internal Medicine", 16th Edition, chapter: HUMAN IMMUNODEFICIENCY VIRUS DISEASE: AIDS AND RELATED DISORDERS, Anthony S. Fauci, H. Clifford Lane, Διαθέσιμο στο: <https://accessmedicine.mhmedical.com/content.aspx?bookid=1130&sectionid=79738808>

⁹ "Viral Pandemics of the Last Four Decades: Pathophysiology, Health Impacts and Perspectives", Roychoudhury S. et al, Published:15-12-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7765415/>

γέννησή της μια νέα πανδημία γρίπης, αυτή της Covid-19, ήρθε για να δοκιμάσει ξανά την ανθρωπότητα.

Η συγκεκριμένη πανδημία προκλήθηκε από στέλεχος της γρίπης A, H1N1 και τα συμπτώματα σύμφωνα με επιγραφές της εποχής ήταν : *«οξύ φλεγμονώδες πνευμονικό οίδημα, αιμορραγική πνευμονίτιδα ή πνευμονία με οξύ αιμορραγικό οίδημα»*.¹⁰ Πρόκειται για ιό που μεταδόθηκε στον άνθρωπο από τα πτηνά και αρχικά εντοπίστηκε στην Κίνα. Στην συνέχεια, την άνοιξη του 1918 εντοπίστηκε μετάλλαξη ιδιαίτερα μεταδοτική και επικίνδυνη σε στρατιώτες στο Κάνσας (ΗΠΑ) και από εκεί με τα εκστρατευτικά σώματα εξαπλώθηκε στην Ευρώπη, η οποία βίωνε ταυτόχρονα μια εμπόλεμη κατάσταση (Α' ΠΠ).¹¹

Ο πόλεμος ευνόησε την εξάπλωση και γρήγορη μετάδοση της γρίπης, αφού οι συνθήκες υγιεινής που επικρατούσαν στο πεδίο της μάχης ήταν άθλιες. Από την άλλη, η γρίπη έσπευσε τη διαδικασία λήξης του πολέμου λόγω των πολυάριθμων θυμάτων της και στις δύο μαχόμενες πλευρές. Έτσι, μετά την καλοκαιρινή αποκλιμάκωση του πρώτου κύματος της γρίπης, την 11^η Νοεμβρίου 1918, υπογράφηκε ανακωχή μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών και λόγω του συγχρωτισμού στα πλαίσια εορτασμών της ανακωχής, το χειμώνα του 1918, ξεκίνησε ένα δεύτερο φονικό κύμα γρίπης.¹²

Η γρίπη αυτή έμεινε στην ιστορία γνωστή ως «ισπανική» όχι γιατί ξεκίνησε από την Ισπανία, αλλά επειδή ο ισπανικός τύπος παρουσίασε τους πραγματικούς

---

¹⁰ «Μια σύντομη ιστορία των επιδημιών και ορισμένα μαθήματα που δεν έχουμε πάρει», Χρυσόγελος Ν., 10-07-2021, Διαθέσιμο στο: https://anemosananeosis.gr/el/illness-history098/#pll_switcher

¹¹ "Pandemics: A Very Short Introduction", McMillen Christian, p.90, Oxford: Oxford University Press, 2016

¹² «Η ισπανική γρίπη, η πανδημία και ο ιός που μας ξεγυμνώνει», Αν. καθ. Πνευμονολογίας ΕΚΠΑ Στρατάκος Γρ., 10-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2020/04/10/health/i-ispanski-gripi-i-pandimia-kai-o-ios-pou-mas-ksegyumnonei/>

αριθμούς θυμάτων τις γρίπης, δείχνοντας έτσι την πραγματική της διάσταση. Η παγκόσμια κοινή γνώμη με αυτόν τον τρόπο κατανόησε πόσο φονική ήταν αυτή η γρίπη, αφού μέχρι τότε οι αριθμοί θυμάτων που παρουσίαζαν οι αντιμαχόμενες πλευρές έδιναν την εντύπωση μιας ήπιας νόσου. Τελικά, την άνοιξη του 1919 ο κύκλος της γρίπης ολοκληρώθηκε με το τρίτο και τελευταίο ηπιότερο από τα προηγούμενα κύμα.¹³

Τα θύματα της «ισπανικής γρίπης» σύμφωνα με εκτιμήσεις άγγιζαν συνολικά τα 21.640.000 άτομα.¹⁴ Παρά το γεγονός ότι λόγω του πολέμου τα αρχεία θυμάτων της γρίπης που κατάφεραν να διασωθούν δεν είναι απόλυτα ακριβή, αν τα συγκρίνει κανείς με τον αριθμό θυμάτων από τον πόλεμο (20.000.000) εξάγει το συμπέρασμα ότι επρόκειτο για μια ιδιαίτερα θανατηφόρα γρίπη. Οι ηλικιακές ομάδες που επλήγησαν ήταν κυρίως νέοι 15-40 ετών.¹⁵ Σύμφωνα με άλλες εκτιμήσεις, ο αριθμός το θυμάτων κυμαίνεται από 50.000.000 έως 100.000.000 άτομα.¹⁶

Στην Ελλάδα η γρίπη κατέφθασε το καλοκαίρι του 1918. Το πρώτο κρούσμα εντοπίστηκε στην Πάτρα, η οποία θρήνησε 800 θύματα σε σύνολο πληθυσμού 38.500. Η Σκύρος ήταν το νησί που επλήγη περισσότερο αφού αφανίστηκε το 1/3 του πληθυσμού της. Η Αθήνα και άλλες μεγάλες πόλεις είχαν πολύ μικρότερο αριθμό θυμάτων σε σχέση με τον πληθυσμό τους.

---

¹³ "Encyclopedia of Pestilence, Pandemics, and Plagues" Byrne Joseph, Τόμος Ι. ,Westport, p.315,Conn: Greenwood Press, 2008

¹⁴ «Μια σύντομη ιστορία των επιδημιών και ορισμένα μαθήματα που δεν έχουμε πάρει», Χρυσόγελος Ν., 10-07-2021, Διαθέσιμο στο: https://anemosananeosis.gr/el/illness-history098/#pll_switcher

¹⁵ «Η ισπανική γρίπη, η πανδημία και ο ιός που μας ξεγυμνώνει», Αν. καθ. Πνευμονολογίας ΕΚΠΑ Στρατάκος Γρ.,10-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2020/04/10/health/i-iskaniki-gripi-i-pandimia-kai-o-ios-pou-mas-ksegymnonei/>

¹⁶ "Encyclopedia of Pestilence, Pandemics, and Plagues" Byrne Joseph, Τόμος Ι. ,Westport, p.313,Conn: Greenwood Press, 2008

Το 2005 έγινε αναβίωση του ιού της «ισπανικής γρίπης» από τον ερευνητή Johan Hultin¹⁷, ο οποίος συνέλεξε γενετικό υλικό από ομαδικό τάφο θυμάτων της γρίπης στην Αλάσκα.¹⁸ Οι έρευνες έδειξαν ότι ήταν εκατό φορές μεταδοτικότερος και φονικότερος από άλλους ιούς που είχαν μελετηθεί. Αυτό αποτέλεσε απόδειξη για τους επιδημιολόγους και τους ερευνητές ότι η φύση έχει την ικανότητα να δημιουργήσει στο μέλλον νέες προβλέψιμες και αναμενόμενες πανδημίες, μία από αυτές είναι και αυτή της Covid-19.

2.2. Ασιατική γρίπη (1957-1958)

Το Φεβρουάριο του 1957 χρονολογείται η δεύτερη πανδημία γρίπης του 20^{ου} αιώνα. Η πανδημία αυτή έμεινε γνωστή ως «ασιατική γρίπη», καθώς ξεκίνησε από την Ανατολική Ασία. Το στέλεχος της νέας αυτής γρίπης A, H2N2 εντοπίστηκε στην επαρχία Yunnan της Κίνας (πρώτο κύμα).¹⁹ Ύστερα, εξαπλώθηκε στις γύρω περιοχές Κονγκό, Σιγκαπούρη, Ταιβάν και Ιαπωνία, ώσπου το καλοκαίρι του 1957 καταγράφηκαν κρούσματα σε 20 χώρες παγκοσμίως. Η μετάδοσή της έγινε κυρίως μέσω χειρσαίων και θαλάσσιων οδικών δικτύων. Ωστόσο, χαρακτηρίζεται μια ήπια γρίπη σε σχέση με την «ισπανική» αφού μετρά συνολικά 1.000.000 έως 2.000.000 θύματα παγκοσμίως.²⁰

---

¹⁷ «**O Johan Hultin** (7 Οκτωβρίου 1924 – 22 Ιανουαρίου 2022) ήταν Σουηδικής καταγωγής Αμερικανός παθολόγος γνωστός για την ανάκτηση ιστών που περιείχαν ίχνη του ιού της γρίπης του 1918 που σκότωσε εκατομμύρια σε όλο τον κόσμο», Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Johan_Hultin

¹⁸ «*Η ισπανική γρίπη, η πανδημία και ο ιός που μας ξεγυμνώνει*», Αν. καθ. Πνευμονολογίας ΕΚΠΑ Στρατάκος Γρ., 10-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2020/04/10/health/i-ispanski-gripi-i-pandimia-kai-o-ios-pou-mas-ksegymnonei/>

¹⁹ “*Reviewing the History of Pandemic Influenza: Understanding Patterns of Emergence and Transmission*”, Patrick R Saunders-Hastings & Daniel Krewski ,06-12-2016, Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5198166/>

²⁰ “*1957 flu pandemic*”, Kara Rogers, 25-03-2020, Encyclopedia Britannica, Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/event/1957-flu-pandemic>

Το Νοέμβριο του 1957 παρατηρείται το δεύτερο κύμα της πανδημίας στο Βόρειο ημισφαίριο. Το Δεκέμβριο του ίδιου έτους Αγγλία και Ουαλία πλήττονται από τη γρίπη και αριθμούν 3.550 νεκρούς.²¹ Παρ' όλα αυτά, στις ΗΠΑ η ιατρική επιστήμη είχε σημειώσει σημαντική πρόοδο από το 1918 με αποτέλεσμα να παραχθεί και να κυκλοφορήσει εμβόλιο κατά της γρίπης τρεις μήνες μετά την εκδήλωση του πρώτου κρούσματος. Στην Νέα Υόρκη, το καλοκαίρι του 1957 έγινε ο πρώτος εμβολιασμός στη νοσηλεύτρια Μάρτζορι Χίλ και στη συνέχεια ακολούθησαν στρατιώτες, αστυνομικοί, εκπαιδευτικοί, μαθητές και άνω των 60 ετών.²² Η ίδια τακτική ακολουθήθηκε και στον εμβολιασμό κατά της Covid-19 στην Ελλάδα, όπου η πρώτη που εμβολιάστηκε ήταν η νοσηλεύτρια της ΜΕΘ Ευαγγελισμού Καμπισιούλη Ευσταθία.²³

Πηγή:<https://www.kathimerini.gr/society/561317404/i-pandimia-kai-ta-lathi-poy-xechasame/>

²¹ «Η ξεχασμένη πανδημία του 1957 και τα κοινά της σημεία με το σήμερα», Κοτσιρέας Ηλίας, 22-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://orizontespress.gr/?p=96103>

²² «Η πανδημία και τα λάθη που ξεχάσαμε», Τσακρής Αθ., Τσιάμης Κων., 05-04-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561317404/i-pandimia-kai-ta-lathi-poy-xechasame/>

²³ «Γεγονός οι πρώτοι εμβολιασμοί στην Ελλάδα κατά της Covid-19», 27-12-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561208456/gegonos-o-protos-emvoliasmos-stin-ellada-kata-tis-covid-19/>

Εμβολιάστηκε και ο τότε πρόεδρος των ΗΠΑ, Αϊζενχάουερ, αν και στην αρχή ήταν διστακτικός. Η αμερικανική κυβέρνηση καθησυχάστηκε με τον εμβολιασμό και δεν εφάρμοσε αυστηρά μέτρα (καραντίνα, κοινωνική αποστασιοποίηση) με αποτέλεσμα το Μάρτιο του 1958 οι ΗΠΑ να θρηνούν 70.000 θύματα της γρίπης.²⁴ Η οικονομία επηρεάστηκε σε ένα βαθμό, αν και εκείνη τη περίοδο το ΑΕΠ σημείωσε συνολικά μείωση κατά 1%, η ομοσπονδιακή τράπεζα των ΗΠΑ (FED) δεν συμπεριέλαβε στις εκθέσεις της την πανδημία ως αιτία της ύφεσης.²⁵

Στην Ελλάδα η γρίπη κατέφθασε τον Οκτώβριο του 1957. Τα μέτρα που εφάρμοσε η χώρα για να περιοριστούν τα θύματα ήταν το κλείσιμο των σχολείων για 15 ημέρες και η 24ωρη λειτουργία των φαρμακείων (**εικόνα 1**). Η γρίπη είχε προσβάλλει περίπου το 35% των κατοίκων της Αθήνας (**εικόνα 2**). Παρ' όλα αυτά, τα μέτρα είχαν προστατευτικό κυρίως χαρακτήρα καθώς η γρίπη ήταν σχετικά ήπια (είχαν καταγραφεί 50 κρούσματα που έκαναν εισαγωγή στο νοσοκομείο). Οι περιοχές με τα περισσότερα κρούσματα ήταν η Νίκαια και η Κηφισιά.²⁶

---

²⁴ "How the 1957 Flu Pandemic Was Stopped Early in Its Path. By the time the virus reached the U.S., the country already had a vaccine ready", Little Becky, 06-05-2020, Διαθέσιμο στο <https://www.history.com/news/1957-flu-pandemic-vaccine-hilleman>

²⁵ «Η ξεχασμένη πανδημία του 1957 και τα κοινά της σημεία με το σήμερα», Κοτσιρέας Ηλίας, 22-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://orizontespress.gr/?p=96103>

²⁶ «Η ασιατική γρίπη του 1957 ξεκίνησε από την Κίνα και σε τέσσερις μήνες εξελίχθηκε σε πανδημία. Πώς αντέδρασε η Ελλάδα. Τι συνέβη με το εμβόλιο...», Διαθέσιμο στο: <http://www.mixanitouxronou.gr/i-asiatiki-gripi-toy-1957-xekinise-apo-tin-kina-kai-se-tesseris-mines-exelichthike-se-pandimia-pos-antedrase-i-ellada/>

ΕΝΩ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΒΑΛΑΝ ΕΚΛΕΙΣΑΝ ΗΔΗ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

ΤΟ ΑΝΩΤΑΤΟΝ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΟΝ ΕΙΣΗΓΗΘΗ

15ΘΗΜΕΡΟΝ ΔΙΑΚΟΠΗΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

‘Οκτώ θάνατοι χθές.- Τά φαρμακεία άνοικτά καθ’
όλας τας ώρας.- ‘Εντασις τής νόσου εις τας έπαρχίας

ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΗ Η ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΕΜΒΟ-
ΛΙΟΥ ΑΝ ΠΑΡΑΣΧΕΘΟΥΝ ΤΑ ΜΕΣΑ

Τό ‘Ανώτατον ‘Υγειονομικόν Συμβούλιον εισηγήθη χθές 15θήμερον διακοπήν των μαθημάτων των Σχολείων, λόγω τής γρίπτης, επιφυλαχθέν να εξετασθ μετά ταύτα τήν σκοπιμότητα τής επαναλήψεως. ‘Ο ‘Υπουργός τής Παιδείας θα έφορασίση σήμερον αν θα δεχθή τήν εισηγήσιν. Τό ΑΥΣ κατόπιν πολυώρου συνεδρίασεως χθές τήν νύκτα εξέδωσεν ανακοινωσιν αναφερομένη εις όλα τα άλλα ζητήματα τά όποια προέκυψαν εκ τής γρίπτης. ‘Εν τώ μεταξύ εις τήν Καβάλλον αι τοπικαι άρχαι διάταξαν τό κλείσιμον των Σχολείων, ενώ τό ‘Υπουργείον ‘Εργασίας εξέδωσε διαταγήν όπως τά φαρμακεία παραμένουν άνοικτά καθ’ όλας τας ώρας. ‘Οκτώ θάνατοι έσημειώθησαν χθές (6 εις ‘Αθήνας και 2 εις Θεσσαλονίκην).

‘Η πορεία τής νόσου ανεφαρξίετο με τήν αΐτην εντασιν εις τας ‘Αθήνας και με τασιν άνοδου εις τας έπαρχίας. Μόνον εις τόν Πειραιά έσημειώθη μείωσις του αριθμου των κρουσμάτων. ‘Ορισμένοι Ιατρικοί κύκλοι επανειλάμβανον χθές, ότι η γρίππη είναι έλαφρής μορφής, άνευ περιπλοκών και εις τινας μάλιστα περιπτώσεις άνευ πυρετού με μόνα συμπτώματα τήν κόπωσην κλπ.

ΕΛΕΥΘΕΡΑ

Υ ΠΗΡΞΕΝ έκδή-
 λωσις ευπρεπείας και άνθρωπι-
 στ. η όποις, είναι πρὸς τιμήν
 του πολιτικού κόσμου, η άνε-
 σωχτος συμμετοχή του εις τό
 πρῶτον διά τόν θάνατον του Γε.

Οί άποδανόντες ΜΗΧΑΝΗ & ΧΡΟΝΟΥ
κατά τό τελευταίον 48ωρον

(Εικόνα 1) Πηγή: <https://www.mixanitouxronou.gr/i-asiatiki-gripi-toy-1957-xekinise-apo-tin-kina-kai-se-tesseris-mines-exelichthike-se-pandimia-pos-antedrase-i-ellada/>

ΣΑΒΒΑΤΟΥ 5 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1957 ΓΡΑΦΕΙΑ ΓΕΝΙΚΟΥ ΑΥΤΟΧΡΕΙΟΥ ΑΡΙΘΜΟΣ 3. — ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ Γ. ΟΔΟΣ ΡΗΓΑ ΠΑΛΛΗΝΗ ΑΡΙΘΜΟΣ 2

ΜΕΝΟΥΣ

Α

Α

Ν

Μεγάλην
 ξίαν της
ΗΜΑΤΟΣ

Οι ‘Αμε-
 γλικιν βίταμ,
 και είναι έκτος
 τά ζητήσουν έ-
 καβάλασιν τής
 νόσου. Τά βρέ-
 φη μέχρι τεσσ-
 άρων έτών ει-
 ναι άπρόσβλητα

ΗΤΙΚΟΥ

Τού σκεργάτου μετ κ.
 Δ. ΑΒΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΓΡΙΠΠΗ ΕΝ ΕΞΕΛΙΞΕΙ

Μέχρι στιγ-
 μής έχουν
 προσβλη-
 θή τά 35% ο
 περίπου
 των ‘Αθη-
 ναίων.

‘Ο ψυχρός και-
 ρός εύνοει τήν
 μετάδοσιν τής
 νόσου.- Τά βρέ-
 φη μέχρι τεσσ-
 άρων έτών ει-
 ναι άπρόσβλητα

ΜΗΧΑΝΗ & ΧΡΟΝΟΥ

(Εικόνα 2) Πηγή: <https://www.mixanitouxronou.gr/i-asiatiki-gripi-toy-1957-xekinise-apo-tin-kina-kai-se-tesseris-mines-exelichthike-se-pandimia-pos-antedrase-i-ellada/>

Συνοψίζοντας, αν και χαρακτηρίστηκε ως μια ήπια γρίπη η «ασιατική» δεν αξιολογήθηκε εάν ο εμβολιασμός συνέβαλε σε κάποιο βαθμό στον περιορισμό των κρουσμάτων και συνεπώς των θυμάτων. Υπήρξαν ασπρόμαυρες διαφημίσεις στις τηλεοράσεις των ΗΠΑ που προέτρεπαν τον πληθυσμό να εμβολιαστεί, μία προσπάθεια που συνέβη και με την Covid 19.²⁷ Γενικά, η διαχείριση της κατάστασης από τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής μπορεί να χαρακτηριστεί ψύχραιμη και σωστή, καθώς δεν επιβλήθηκαν ασφυκτικά μέτρα για τον περιορισμό εξάπλωσης της γρίπης αλλά περιορίστηκαν σε μέτρα όπως κλείσιμο σχολείων. Ωστόσο, υπήρξαν και λάθη αφού δεν επιβλήθηκαν μέτρα, όπως η τήρηση αποστάσεων και ο περιορισμός των μετακινήσεων, με αποτέλεσμα την εξάπλωση της γρίπης.

2.3. Γρίπη του Χόνγκ Κόνγκ (1968-1969)

Το Φεβρουάριο του 1968 χρονολογείται η τρίτη πανδημία γρίπης του 20^{ου} αιώνα. Η πανδημία αυτή έμεινε γνωστή ως «Γρίπη του Χόνγκ Κόνγκ», καθώς πρωτοεμφανίστηκε στην κεντρική Κίνα και γρήγορα εξαπλώθηκε στο πυκνοκατοικημένο Χόνγκ Κόνγκ, όπου σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα (δύο εβδομάδες περίπου) μολύνθηκαν σχεδόν μισό εκατομμύριο άτομα. Το στέλεχος του ιού προήλθε από μετάλλαξη του στελέχους H2N2 (ασιατική γρίπη) που εμφανίστηκε δέκα χρόνια νωρίτερα. Το νέο αυτό στέλεχος ήταν το στέλεχος H3N2 του ιού της γρίπης τύπου A.²⁸ Σε σειρά κατάταξης από άποψη θυμάτων κατατάσσεται τρίτη αφού τα θύματα της παγκοσμίως ήταν περίπου ένα εκατομμύριο και ηλικιακής ομάδας κάτω από 65 ετών.

---

²⁷ “Asian Influenza Vaccination (USPHS 1957), Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=SuXnju6KNHM&ab_channel=TheNationalLibraryofMedicine.

²⁸ “Viral Pandemics of the Last Four Decades: Pathophysiology, Health Impacts and Perspectives”, Roychoudhury S. et al, Published:15-12-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7765415/>

Τα συμπτώματα της γρίπης ήταν ήπια και η θνησιμότητα χαμηλή. Ωστόσο, τα επίσημα στοιχεία για τα θύματα είναι περιορισμένα έως μηδαμινά. Αυτό οφείλεται σε ένα βαθμό στη πολιτική κατάσταση που επικρατούσε στη Κίνα, όπου λάμβανε χώρα η «Μεγάλη Προλεταριακή Επανάσταση»²⁹ του Μάο Τσετούνγκ. Η εξάπλωσή της παγκοσμίως ευνοήθηκε από τις αεροπορικές μετακινήσεις και από τη πολιτικοστρατιωτική κατάσταση που επικρατούσε (Πόλεμος Βιετνάμ, Μάης του 68 κ.α.)³⁰

Συγκεκριμένα, στις ΗΠΑ η εξάπλωση του ιού παρατηρήθηκε μετά την επιστροφή των αμερικανών στρατιωτών από το πόλεμο του Βιετνάμ. Ο συνολικός αριθμός των θυμάτων γρίπης στις ΗΠΑ αγγίζει τις 100.000, αν και οι πηγές άντλησης των πληροφοριών είναι αμφιλεγόμενες λόγω των πολεμικών συνθηκών που επικρατούσαν. Σύμφωνα με στρατιωτικά αρχεία των ΗΠΑ³¹, κατά το διάστημα 1967-1970 τα θύματα από τον πόλεμο στο Βιετνάμ ανέρχονται στις 50.000, αριθμός μικρότερος από τα θύματα της γρίπης.

Η «γρίπη του Χόνγκ Κόνγκ», που αποκαλούνταν από τη Δύση και ως «γρίπη του Μάο», δεν έλαβε ιδιαίτερη προσοχή από τους πολιτικούς της εποχής και δεν υπήρξαν παρεμβάσεις ή περιορισμοί με αποτέλεσμα να εξαπλωθεί χωρίς εμπόδια. Το

---

²⁹ «Η Μεγάλη Προλεταριακή Πολιτιστική Επανάσταση ή απλούστερα Πολιτιστική Επανάσταση (文化大革命) ήταν μια κοινωνικο-πολιτική κίνηση που έλαβε χώρα στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας από το 1966 έως το 1976. Την άρχισε ο γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας Μάο Τσετούνγκ, με στόχο να ενδυναμώσει τον κομμουνισμό στη χώρα με την άρση του καπιταλισμού, παραδοσιακών και πολιτιστικών στοιχείων την κινεζικής κοινωνίας και την επιβολή του Μαοϊσμού μέσα στο Κόμμα. Η επανάσταση σηματοδότησε την επιστροφή του Μάο Τσετούνγκ σε θέση εξουσίας μετά το Μεγάλο Αλμα προς τα Εμπρός», Διαθέσιμο στο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%95%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7

³⁰ «Η γρίπη του Χονγκ Κονγκ σκότωσε ένα εκατομμύριο ανθρώπους το 1968. Γιατί την ξεχάσαμε», Dendooven Lucie, 09-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/blogs/almanac/i-gripi-toy-hongk-kongk-1968>

³¹ «Vietnam War U.S. Military Fatal Casualty Statistics Electronic Records Reference Report” Διαθέσιμο στο: <https://www.archives.gov/research/military/vietnam-war/casualty-statistics#page-header>

1969 η γρίπη εξαπλώθηκε στην Ευρώπη. Συγκεκριμένα, η Γαλλία θρήνησε 31.226 θύματα.³² Ωστόσο, εκτός από τους πολιτικούς ούτε οι επιστήμονες έδειξαν ιδιαίτερη προσοχή στη γρίπη αφού τον Οκτώβριο του 1969 στο διεθνές συνέδριο του ΠΟΥ στην Ατλάντα εκτίμησαν ότι η πανδημία είχε τελειώσει.³³ Η λάθος αυτή εκτίμηση ήρθε να επιβεβαιωθεί από το θάνατο χιλιάδων ατόμων τους επόμενους δύο μήνες από τη γρίπη.

Η ιατρική βρισκόταν σε στάδιο ανάπτυξης και εξέλιξης με αποτέλεσμα την παραγωγή 9.000.000 εμβολίων σε χρονικό διάστημα τεσσάρων μηνών. Αρμόδιος για την παραγωγή των εμβολίων ήταν ο Maurice Ralph Hilleman Αμερικανός μικροβιολόγος. Η χρήση των εμβολίων σε συνδυασμό με τη χρήση αντιβιοτικών στο πλαίσιο της φροντίδας όσων είχαν νοσήσει βαριά συνέβαλαν στο περιορισμό των θυμάτων της πανδημίας σύμφωνα με την επιστημονική κοινότητα, αν και δεν είχε εξακριβωθεί η αποτελεσματικότητά τους.

Η «γρίπη του Χόνγκ Κόνγκ», είναι μια γρίπη στην οποία δεν δόθηκε ιδιαίτερη σημασία αφού το ενδιαφέρον των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής ήταν στραμμένο στην οικονομική ανάπτυξη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Σύμφωνα με τον ιστορικό επιδημιών Μπουρντελέ Πατρίς, όλοι (πολιτικοί, πολίτες, ΜΜΕ, ιατρικό προσωπικό) είχαν εμπιστοσύνη στην επιστημονική πρόοδο με τη χρήση εμβολίων και αντιβιοτικών.³⁴ Πλέον εκτός από την επιστημονική εξέλιξη υπάρχει και εξέλιξη της νοοτροπίας της κοινωνίας. Ενώ στο παρελθόν η κοινωνία μπορεί να δεχόταν τον

---

³² «Η «γρίπη του Χονγκ Κονγκ» με τους 1 εκατ. νεκρούς -Πώς έζησε ο κόσμος την πανδημία του 1968, συγκλονιστικές μαρτυρίες [εικόνες & βίντεο]», ΚΑΪΣΕΡΛΙΔΗΣ Τρύφωνας, 17-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/stories/gripi-hongk-kongk-nekroi-pandimia-1968-martyries>

³³ «Η γρίπη του Χονγκ Κονγκ σκότωσε ένα εκατομμύριο ανθρώπους το 1968. Γιατί την ξεχάσαμε», Dendooven Lucie, 09-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/blogs/almanac/i-gripi-toy-hongk-kongk-1968>

³⁴ «Η «γρίπη του Χονγκ Κονγκ» με τους 1 εκατ. νεκρούς -Πώς έζησε ο κόσμος την πανδημία του 1968, συγκλονιστικές μαρτυρίες [εικόνες & βίντεο]», ΚΑΪΣΕΡΛΙΔΗΣ Τρύφωνας, 17-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/stories/gripi-hongk-kongk-nekroi-pandimia-1968-martyries>

θάνατο ατόμων από μια πανδημία ως κάτι το φυσιολογικό, σήμερα κανείς δεν δέχεται πια τον θάνατο σύμφωνα με τον ιστορικό ερευνητή Vincent Genin.³⁵ Ο Serge Jaumain επίσης ιστορικός ερευνητής εξηγεί ότι: *«Το κόστος της ανθρώπινης ζωής ήταν πιθανώς πολύ διαφορετικό εκείνη την εποχή. Με την κρίση του κορονοϊού, για πρώτη φορά, οι κοινωνίες επέλεξαν τη ζωή αντί για την οικονομία»*³⁶.

Συγκρίνοντας την με την Covid-19 διαπιστώνει κανείς ότι τα ΜΜΕ δεν την πρόβαλλαν τόσο ούτε έγινε πρωτοσέλιδο, αφού η πολιτική και επιστημονική κοινότητα δεν έδωσε τόση σημασία στη «γρίπη του Χόνγκ Κόνγκ». Αντίθετα, η Covid-19 από το 2020 αποτελεί το βασικό θέμα συζήτησης επιστημόνων και πολιτικών, οι οποίοι μέσω των ΜΜΕ δημιούργησαν την εικόνα ότι το μόνο θέμα που υπάρχει και επισκιάζει όλα τα άλλα είναι η Covid-19. Η σημερινή πανδημία θα αφήσει ανεξίτηλο σημάδι στην κοινωνία και στην ιστορία το οποίο θα εκτιμηθεί στο μέλλον, σε αντίθεση με την «γρίπη του Χόνγκ Κόνγκ» που σημάδεψε αμυδρά τη εποχή εκείνη.

2.4. Νέα Γρίπη του Ιού Α, H1N1 (2009-2010)

Ολοκληρώνοντας τις πανδημίες του 20^{ου} αιώνα, το 2009 έκανε την εμφάνιση της η πρώτη πανδημία του 21^{ου} αιώνα γνωστή ως γρίπη Α (H1N1) σύμφωνα με τον ΠΟΥ ή ιός της νέας γρίπης (novel flu virus) σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Πιο γνωστή είναι ως «η γρίπη των χοίρων» αν και αυτή η ονομασία δεν ανταποκρίνεται στην πραγματική προέλευση της γρίπης αφού ήταν μετάλλαξη που προήλθε από τέσσερις προϋπάρχουσες μορφές του ιού (μία από την γρίπη των πτηνών, μία από την

---

³⁵ «Η γρίπη του Χονγκ Κονγκ σκότωσε ένα εκατομμύριο ανθρώπους το 1968. Γιατί την ξεχάσαμε», Dendooven Lucie, 09-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/blogs/almanac/i-gripi-toy-hongk-kongk-1968>

³⁶ «Η γρίπη του Χονγκ Κονγκ σκότωσε ένα εκατομμύριο ανθρώπους το 1968. Γιατί την ξεχάσαμε», Dendooven Lucie, 09-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/blogs/almanac/i-gripi-toy-hongk-kongk-1968>

κοινή γρίπη και δύο από τη γρίπη των χοίρων). Το νέο στέλεχος ήταν το στέλεχος H1N1, εμφανίστηκε τον Απρίλιο του 2009 στο Μεξικό, από εκεί εξαπλώθηκε στις ΗΠΑ και έπειτα σε όλο τον κόσμο. Η συγκεκριμένη γρίπη αν και ξεκίνησε από το Μεξικό δεν χαρακτηρίστηκε «μεξικάνικη», όπως συνέβη με τις προηγούμενες, καθώς υπήρξαν αντιδράσεις και ο ΠΟΥ προκειμένου να μην στιγματίζονται χώρες είχε ξεκινήσει να αλλάζει πολιτική στην ονομασία των πανδημιών. Το ίδιο εφαρμόστηκε και στην ονομασία της Covid-19 που ξεκίνησε από την Κίνα.

Ο ΠΟΥ στις 11 Ιουνίου 2009 κήρυξε την νέα πανδημία γρίπης A(H1N1). Η εξάπλωση του ιού ευνοήθηκε από τις αυξημένες παγκόσμιες εμπορικές συναλλαγές και τα ταξίδια με αποτέλεσμα να μολύνει μέσα σε έξι εβδομάδες πληθυσμό που οι προηγούμενες πανδημίες χρειάστηκαν το χρονικό διάστημα των έξι μηνών. Μέχρι τον Ιούλιο κατάφερε να εξαπλωθεί σε 122 χώρες με 134.000 κρούσματα και 800 θανάτους.³⁷

Η γρίπη των χοίρων παρουσίασε κύματα τα οποία ποικίλουν ανάλογα την γεωγραφική περιοχή. Το Μεξικό ήρθε αντιμέτωπο με τρία κύματα(άνοιξη - καλοκαίρι – φθινόπωρο). Η Β. Αμερική αντιμετώπισε δύο κύματα, το πρώτο το διάστημα 29 Μαρτίου έως 2 Αυγούστου 2009 και το δεύτερο από 2 Αυγούστου έως 31 Δεκεμβρίου 2009. Στην Ευρώπη τα κύματα ήταν επίσης δύο, το πρώτο γενικά ήπιο κύμα από την άνοιξη έως τα αρχές του καλοκαιριού του 2009 και το δεύτερο, όχι τόσο ήπιο όσο το πρώτο, ξεκίνησε με την επαναλειτουργία των σχολείων. Η Ινδία, όπως και το Μεξικό, προσβλήθηκε από τρία κύματα τον Σεπτέμβριο του 2009 (1^ο κύμα), τον Δεκέμβριο του 2009 (2^ο κύμα) και τον Αύγουστο του 2010 (3^ο κύμα).

---

³⁷ “ *Reviewing the History of Pandemic Influenza: Understanding Patterns of Emergence and Transmission*”, Patrick R Saunders-Hastings & Daniel Krewski ,06-12-2016, Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5198166/>

Το τέλος της πανδημίας κηρύχθηκε από τον ΠΟΥ τον Αύγουστο του 2010 με 18.449 εργαστηριακά επιβεβαιωμένα θύματα παγκοσμίως.³⁸ Σύμφωνα όμως με νέα μελέτη του ΠΟΥ για την παγκόσμια θνησιμότητα της γρίπης των χοίρων, τα ποσοστά θνησιμότητας ήταν δέκα φορές υψηλότερα από αυτά που καταγράφηκαν υπολογίζοντας ότι τα πραγματικά θύματα ήταν 123.000 έως 203.000. Η έρευνα χρησιμοποίησε ως δεδομένα 21 χώρες στις οποίες ζούσε συνολικά το 35% του παγκόσμιου πληθυσμού.³⁹

Οι ηλικιακές ομάδες που επηρέασε η γρίπη ήταν κυρίως οι νεότερες (νεαροί ενήλικες, παιδιά και έγκυες γυναίκες). Στις ΗΠΑ, ως μέση ηλικία θυμάτων υπολογίζονται τα 37 έτη. Η αντιμετώπιση της πανδημίας από τον ΠΟΥ ήταν άμεση και καλύτερα προετοιμασμένη σε σχέση με τις προηγούμενες. Ο μηχανισμός λειτούργησε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο αφού είχε γίνει η κατάλληλη προετοιμασία για την αντιμετώπιση του χειρότερου σεναρίου.

Δεν υιοθετήθηκε κάποιο ενιαίο σχέδιο αντιμετώπισης της πανδημίας αλλά κάθε χώρα την αντιμετώπισε ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούσαν. Χρησιμοποίησαν φαρμακευτικές και μη μεθόδους, στηρίχθηκαν κυρίως στην πρόληψη αλλά και στη θεραπεία. Εφάρμοσαν ως μη φαρμακευτικές μεθόδους βασικούς κανόνες υγιεινής (απολύμανση χεριών, αντικειμένων κοινόχρηστων) και εθελοντική καραντίνα ασθενών. Οι φαρμακευτικές μέθοδοι από την άλλη ήταν ο εμβολιασμός και η χρήση αντιγριπικών φαρμάκων. Ο εμβολιασμός στη δύση είχε πολύ χαμηλά ποσοστά λόγω αντιδράσεων για την ασφάλεια και την αναγκαιότητά

---

³⁸ "2009 H1N1 Influenza Pandemic 10 Times More Deadly Than Previously Estimated", Brown L., 11-12-2013, Διαθέσιμο στο: <https://www.naccho.org/blog/articles/2009-h1n1-influenza-pandemic-10-times-more-deadly-than-previously-estimated>

³⁹ "2009 H1N1 Influenza Pandemic 10 Times More Deadly Than Previously Estimated", Brown L., 11-12-2013, Διαθέσιμο στο: <https://www.naccho.org/blog/articles/2009-h1n1-influenza-pandemic-10-times-more-deadly-than-previously-estimated>

του ενώ στην Αμερική το ποσοστό εμβολιασμού ήταν υψηλό (24%) σύμφωνα με τον CDC (Center of Disease Control & Prevention).⁴⁰ Μέχρι να παραχθεί το εμβόλιο ο ΠΟΥ προέτρεψε τις χώρες στη χρήση φαρμάκων (Tamiflu & Relenza) για την αντιμετώπιση της πανδημίας, με αποτέλεσμα να υπάρξει υπερβολή στις παραγγελίες και να δημιουργηθούν τεράστια αποθέματα που τελικά κατέληξαν στα σκουπίδια μαζί με τα χρήματα που δαπανήθηκαν για αυτά.⁴¹

Σε αντίθεση με την τρέχουσα πανδημία, στην πανδημία του 2009 η κοινωνική αποστασιοποίηση (καραντίνα, κλείσιμο σχολείων και χώρων εργασίας) δεν είχε υποχρεωτικό χαρακτήρα. Το κλείσιμο των σχολείων εφαρμόστηκε σε ορισμένες περιπτώσεις επιλεκτικά και όχι καθολικά, καθώς υπήρχε αυξημένη μετάδοση του ιού μεταξύ των παιδιών. Σύμφωνα με μελέτη του Mexican Institute for Social Security⁴², το κλείσιμο όλων των σχολείων του Μεξικού για 18 ημέρες οδήγησε σε μείωση την εξάπλωση του ιού σε ποσοστό 29%. Την αποτελεσματική αυτή στρατηγική εφάρμοσαν και άλλες χώρες, παρόλο που συνοδεύονταν από επιπτώσεις σε εκπαιδευτικό, οικονομικό και ψυχολογικό επίπεδο.⁴³

Στην Ελλάδα, καταγράφηκαν συνολικά 18.000 κρούσματα και 140 θάνατοι από τη γρίπη έως τον Μάρτιο του 2010. Ακόμη και με το σενάριο των δέκα φορές περισσότερων θυμάτων από αυτά που είχαν καταγραφεί, στην Ελλάδα εκτιμάται ότι οι θάνατοι δεν θα ξεπερνούσαν τους 1258 ετησίως που προκλήθηκαν από τα τροχαία

---

⁴⁰ "CDC estimates 24% of Americans received H1N1 vaccine", Roos Robert, 01-04-2010, Διαθέσιμο στο: <https://www.cidrap.umn.edu/news-perspective/2010/04/cdc->

⁴¹ «Το Tamiflu ήταν τελικώς ένα απλό παυσίπονο», ΘΕΟΔΩΡΟΥ Στέλλα, 10-04-2014, Διαθέσιμο στο: <https://www.thetoc.gr/diethni/article/to-tamiflu-itan-telikws-ena-aplo-pausipono/>

⁴² "Flu Pandemic Study Supports Social Distancing", 06-06-2011, Διαθέσιμο στο: <https://www.nih.gov/news-events/nih-research-matters/flu-pandemic-study-supports-social-distancing>

⁴³ " Reviewing the History of Pandemic Influenza: Understanding Patterns of Emergence and Transmission", Patrick R Saunders-Hastings & Daniel Krewski ,06-12-2016, Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5198166/>

ατυχήματα κατά το ίδιο έτος.⁴⁴ Το κλείσιμο των σχολείων εφαρμόστηκε σε ορισμένες περιπτώσεις ανάλογα με τα κρούσματα που υπήρχαν σε κάθε τμήμα. Το χειμώνα του 2009 παρατηρήθηκε μεγάλος αριθμός σχολείων που έκλεισαν λόγω της γρίπης με στόχο την καταστολή και όχι την πρόληψη, όπως συνέβη με την Covid-19.⁴⁵ Υπήρξε και εμβολιασμός 364.588 ελλήνων πολιτών μέχρι το Μάρτιο του 2010. Η χώρα δαπάνησε 128.000.000 ευρώ για 16.000.000 εμβόλια. Η περιορισμένη ανταπόκριση στον εμβολιασμό λόγω της εξασθένησης του ιού είχε ως επακόλουθο την καταγγελία των συμβάσεων, με αποτέλεσμα οι δόσεις εμβολίων που τελικά το κράτος είχε στην διάθεση του ήταν 3.600.000. Αφού χρησιμοποιήθηκε γύρω στο 1/10 από τα εμβόλια αυτά, τα υπόλοιπα καταστράφηκαν λόγω λήξης.⁴⁶ Η Ελλάδα ήταν μία από τις χώρες της Ευρώπης που κατείχε ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά εμβολιαστικής κάλυψης της τάξης του 3,5%. Τα υψηλότερα ποσοστά στην Ευρώπη κατείχαν η Νορβηγία (45%) και η Σουηδία (59%).⁴⁷

Συνοψίζοντας, η πανδημία του 2009 μπόρεσε να χρησιμοποιήσει ως όπλο για την αντιμετώπισή της τον μαζικό εμβολιασμό, καθώς τα εμβόλια παράχθηκαν έγκαιρα και σε επαρκή ποσότητα για την προστασία της ανθρώπινης ζωής. Το γεγονός ότι δεν υπήρξε μεγάλη αποδοχή οφείλεται στην έλλειψη εμπιστοσύνης για τυχόν παρενέργειες από τα εμβόλια που κυκλοφόρησαν άμεσα. Η άμεση αυτή

---

⁴⁴ «Από το 2010 οι θάνατοι σε τροχαία ατυχήματα στη χώρα μας μειώθηκαν κατά 44% (από 1.258 το 2010 σε 699 το 2019) και οι σοβαροί τραυματισμοί κατά 63% (από 1.709 το 2010 σε 636 το 2019)», Χατήρας Σπύρος, 20-06-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.4troxoi.gr/epikairota/trochaia-atychimata-megali-meiosi-stin-ellada-apo-to-2010-kai-meta/>

⁴⁵ «Μαζικά κλείνουν πλέον τα σχολεία», ΦΥΝΤΑΝΙΔΟΥ Έλενα, 28-11-2009, Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2009/11/28/society/mazika-kleinoun-pleon-ta-sxoleia/>

⁴⁶ «Ένα εκατομμύριο εμβόλια στα σκουπίδια», ΦΥΝΤΑΝΙΔΟΥ Έλενα, 26-11-2010, Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2010/11/26/society/ena-ekatommyrio-embolia-sta-skoypidia-2/>

⁴⁷ “ *Reviewing the History of Pandemic Influenza: Understanding Patterns of Emergence and Transmission*”, Patrick R Saunders-Hastings & Daniel Krewski ,06-12-2016, Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5198166/>

κυκλοφορία έγινε επειδή σε μια πανδημία ο χρόνος είναι εχθρός για αυτό και δίνονται οι άδειες χρήσης έκτακτης ανάγκης, οι οποίες ενδέχεται να εγκυμονούν κινδύνους.

Εκτός από τις απώλειες ανθρώπων εκτιμάται ότι προκάλεσε απώλειες στην οικονομία των χωρών που επλήγησαν που κυμαίνονται από 0,5% - 1,5% του ΑΕΠ.⁴⁸ Οι οικονομικές επιπτώσεις αυτές συνδέονται με α) τις υπερβολικές δαπάνες που έγιναν για εμβόλια και αντιγριπικά φάρμακα, β) το κλείσιμο των σχολείων που συνεπάγεται μείωση της παραγωγικότητας των γονέων που μένουν σπίτι και απέχουν από την εργασία τους και γ) τη μείωση του τουρισμού.⁴⁹ Με λίγα λόγια, μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία παγκόσμια, ήπια και δαπανηρή πανδημία. Ωστόσο, τις οικονομικές επιπτώσεις της δεν είναι εύκολο να τις διαχωρίσει κανείς από τις οικονομικές επιπτώσεις που προκλήθηκαν στην παγκόσμια οικονομία από την ύφεση ένα χρόνο πριν την εκδήλωση της.

---

⁴⁸ *Reviewing the History of Pandemic Influenza: Understanding Patterns of Emergence and Transmission*, Patrick R Saunders-Hastings & Daniel Krewski ,06-12-2016, Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5198166/>

⁴⁹ *“Reactive strategies for containing developing outbreaks of pandemic influenza”*, Sigrún Andradóttir, Wenchi Chiu, David Goldsman, Mi Lim Lee, Kwok-Leung Tsui, Beate Sander, David N Fisman & Azhar Nizam, 25-02-2011, Διαθέσιμο στο: <https://link.springer.com/article/10.1186/1471-2458-11-S1-S1>

3. Πανδημία του SARS-CoV-2 (Covid-19)

Η δεύτερη πανδημία του 21^{ου} αιώνα ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 2019 από την πόλη Wuhan της Κίνας και πολύ σύντομα εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο. Έως σήμερα έχουν μολυνθεί 555.339.003 άτομα και ο αριθμός των νεκρών φθάνει τα 6.362.674 άτομα.⁵⁰ Το στέλεχος του ιού ονομάζεται SARS-CoV-2 (Severe Acute Respiratory Syndrome Corona Virus 2 , Σύνδρομο Οξείας ανεπάρκειας κορονοϊού 2) και ανήκει στην οικογένεια των RNA ιών με περίβλημα που θυμίζει κορόνα, για αυτό και ονομάζονται κορονοϊοί. Κύριοι φορείς του ιού είναι τα πτηνά και τα θηλαστικά (π.χ. αγελάδες, γουρούνια, νυχτερίδες, κότες κ.α.). Είναι κατά σειρά ο τρίτος κορονοϊός που προσβάλλει την ανθρωπότητα με τη διαφορά ότι ο συγκεκριμένος προκάλεσε πανδημία. Οι δύο προηγούμενοι κορονοϊοί προκάλεσαν την επιδημία SARS - CoV (Severe Acute Respiratory Syndrome Corona Virus) το 2002-03 και την επιδημία MERS - CoV (Middle East Respiratory Syndrome Corona Virus) το 2012.⁵¹ Πολλοί υποστηρίζουν ότι πάγωσε ο χρόνος αυτά τα δύο χρόνια της πανδημίας (οδεύουν στα τρία) και τώρα αρχίζει να επανέρχεται με αργούς ρυθμούς η καθημερινότητα. Αυτή η θέση βασίζεται στο γεγονός ότι αυτά τα δύο χρόνια λόγω της καραντίνας που επιβλήθηκε, της κοινωνικής αποστασιοποίησης, το κλείσιμο σε επιχειρήσεις και σχολεία δημιουργήθηκε πλήγμα όχι μόνο στην παγκόσμια οικονομία αλλά και στην ψυχολογία του παγκόσμιου πληθυσμού.

---

⁵⁰ Συλλογή στοιχείων από Worldometer την 5^η Ιουλίου 2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

⁵¹ «Κορονοϊός: Ιστορική αναδρομή, τύποι, προφύλαξη, συμπτώματα», Καφετζής Δημ., 06-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.onmed.gr/ygeia-eidhseis/story/383054/koronoios-istoriki-anadromi-typoi-profylaxi-symptomata>

Εικόνα το ιού από το μικροσκόπιο. Πηγή: <https://www.news247.gr/kosmos/mystirioidis-pneymonia-prosvallei-dekades-anthropoys-prota-keimena-graftikan-covid.9093834.html>

3.1. Από την εκδήλωση του πρώτου κρούσματος έως σήμερα

Τα πρώτα κρούσματα με χαρακτηριστικά ιογενούς πνευμονίας, εντοπίστηκαν στην τοπική αγορά της πόλης Wuhan που βρίσκεται στην επαρχία Hubei της Κίνας, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, η οποία είναι μία από τις μεγαλύτερες πόλεις της με 11.000.000 κατοίκους. Πρόκειται για τους 27 πρώτους ασθενείς (έμποροι και προμηθευτές) που προέρχονταν από το χώρο της τοπικής αγοράς, η οποία ασχολούνταν με το εμπόριο κρεάτων και άγριων ζώων.⁵²

Η Κίνα αμέσως μετά έκλεισε την αγορά της Wuhan και προειδοποίησε τον ΠΟΥ (31-12-2019) για τα 27 κρούσματα της γεμάτη μυστήριο ιογενούς πνευμονίας. Λίγες μέρες αργότερα (11-01-2020) σημειώνεται ο πρώτος θάνατος από τον νέο ιό ενός άνδρα ηλικίας 61 ετών, κινεζικής καταγωγής με υποκείμενα νοσήματα. Ύστερα

---

⁵² «"Μυστηριώδης πνευμονία προσβάλλει δεκάδες ανθρώπους": Η πρώτη αναφορά στον κορονοϊό», Φασσέα Κατ., 03-01-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.news247.gr/kosmos/mystirioidis-pneymonia-prosvallei-dekades-anthropoys-prota-keimena-graftikan-covid.9093834.html>

από εργαστηριακούς ελέγχους, προέκυψε ότι πρόκειται για έναν νέο κορονοϊό τον SARS-CoV-2 που προκαλεί την ασθένεια Covid-19.

Η Covid-19 ξεκίνησε ως επιδημία σε επαρχία της Κίνας και εξελίχθηκε σε πανδημία που έπληξε όλο τον κόσμο. Η αρχική μετάδοση του ιού σε περιοχή εκτός Κίνας παρατηρήθηκε στην Ταϊλάνδη, όπου μία γυναίκα Κινεζικής καταγωγής βγήκε θετική στον ιό και τέθηκε σε καραντίνα. Στις 20 Ιανουαρίου 2020, το πρώτο κρούσμα στις ΗΠΑ ήταν ένας άνδρας 35 ετών που πρόσφατα είχε ταξιδέψει στη Wuhan.⁵³ Το ίδιο διάστημα, Ιαπωνία και Νότια Κορέα εισέρχονται στη λίστα με τις χώρες που έχουν προσβληθεί από την πανδημία, με αποτέλεσμα 22 Ιανουαρίου ο ΠΟΥ έπειτα από συνεδρίαση ανακοίνωσε ότι η ανθρωπότητα είναι αντιμέτωπη με μία έκτακτη κατάσταση παγκόσμιου πλέον ενδιαφέροντος. Την επόμενη αμέσως ημέρα, τίθεται σε καραντίνα όλη η επαρχία Hubei της Κίνας αφού τα θύματα σκαρφάλωσαν στα 18 σε αριθμό. Την 24^η Ιανουαρίου, ο θανατηφόρος ιός κατέφθασε στην Ευρώπη και συγκεκριμένα στην Γαλλία με τα τρία πρώτα κρούσματα.

Έπειτα από τα ανωτέρω περιστατικά, ο ΠΟΥ (30-01-2020) κήρυξε την Covid-19 ως “*Public Health Emergency of International Concern (PHEIC)*”, δηλαδή κατάσταση έκτακτης ανάγκης η οποία απαιτούσε παγκόσμια προσοχή.⁵⁴ Αμέσως χώρες όπως Ρωσία, Σιγκαπούρη, Αυστραλία και ΗΠΑ απαγόρευαν την είσοδο σε άτομα που είχαν ταξιδέψει πρόσφατα στην Κίνα. Ωστόσο, ο ιός έχοντας φτάσει στην Ευρώπη, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, κατάφερε να μολύνει μεγάλο αριθμό ατόμων

---

⁵³ “*First case of 2019 novel coronavirus in the United States*”, Holshue, M.-L., DeBolt, C., Lindquist, S., Lofy, K.H., Wiesman, J., Bruce, H., et al. , 2020, The New England Journal of Medicine, Vol 382 (No 10), 929–936.

⁵⁴ “*Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV)*”, 30-01-2020, Διαθέσιμο στο: [https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov))

στην Βόρεια Ιταλία με αποτέλεσμα να τεθούν σε καραντίνα (22-02-2020) η Λομβαρδία και το Βένετο. Η Ιταλία την 26-02-2020 αποτέλεσε την πρώτη χώρα εκτός Κίνας που σημείωσε μεγάλο αριθμό κρουσμάτων. Ακριβώς την ίδια ημέρα, μία γυναίκα που είχε επιστρέψει πρόσφατα από την Βόρεια Ιταλία έγινε το πρώτο κρούσμα στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Το επόμενο χρονικό διάστημα ακολούθησαν επιβεβαιωμένα κρούσματα ατόμων που είχαν πραγματοποιήσει πρόσφατα ταξίδια σε Ισραήλ, Ιταλία και Αίγυπτο.

Στις 10 Μαρτίου 2020, η Ιταλία σημείωσε σημαντική αύξηση σε κρούσματα και νεκρούς αναγκάζοντάς την να επιβάλει καραντίνα σε όλη τη χώρα. Η κρισιμότητα της κατάστασης φαίνεται από το γεγονός ότι οι έλεγχοι των μετακινήσεων στη Ρώμη ήταν αυστηρότεροι από αυτούς που διενεργούνταν εκεί κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Σε σύντομο χρονικό διάστημα (13-03-2020), την στρατηγική της Ιταλίας υιοθέτησαν άλλες δύο ευρωπαϊκές χώρες, Ισπανία και Γαλλία. Η ραγδαία εξάπλωση του ιού οδήγησε τον ΠΟΥ (11-03-2020) να κηρύξει την επιδημία της επαρχιακής πόλης της Κίνας σε πανδημία που πλέον απειλούσε όλο τον κόσμο. Μέχρι τα τέλη Μαρτίου, 170 χώρες είχαν προσβληθεί από τον ιό, τα κρούσματα είχαν φτάσει το 1.000.000 και οι θάνατοι είχαν σημειώσει αρνητικό ρεκόρ σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης και στις ΗΠΑ. Φτάνοντας στο καλοκαίρι του 2020, το πρώτο κύμα της πανδημίας φαίνεται να ολοκληρώνεται καθώς τα κρούσματα παρουσίαζαν μείωση και ξεκινούσε η σταδιακή άρση των αυστηρών μέτρων (π.χ. άνοιγμα αεροδρομίων όπως συνέβη και στην Ελλάδα για την τόνωση του τουρισμού).

Τα κρούσματα του Σεπτεμβρίου όμως έκαναν αισθητή την παρουσία του ιού και το δεύτερο κύμα του μόλις ξεκινούσε. Στις 02-09-2020, τα κρούσματα στην Ευρώπη έφτασαν στα επίπεδα του Μαρτίου. Πολλές χώρες, μία από αυτές και η Ελλάδα, έθεσαν ξανά σε εφαρμογή τα περιοριστικά μέτρα για την προστασία από τον

ιό, αφού τα θύματα της πανδημίας μέχρι τα τέλη Σεπτεμβρίου έφτασαν παγκοσμίως το 1.000.000.⁵⁵ Κατά τη διάρκεια του δεύτερου αυτού κύματος, η φαρμακευτική εταιρεία Pfizer και η γερμανική βιοτεχνολογική εταιρεία BioNTech, τον Νοέμβριο του 2020, έφεραν την ελπίδα στην άνιση μέχρι τότε μάχη με το κορονοϊό με την από κοινού παρασκευή εμβολίου. Ύστερα από μελέτη που διεξήχθη σε μεγάλο αριθμό εθελοντών, το εμβόλιο απέδειξε ότι προστατεύει και αποτρέπει τις λοιμώξεις κορονοϊού σε ποσοστό πάνω από 90%.⁵⁶ Μετά την έγκριση που έλαβε από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Φαρμάκων (EMA), την Υπηρεσία Τροφίμων και Φαρμάκων των ΗΠΑ (FDA), όπου δόθηκε αντίστοιχη έγκριση για επείγουσα χρήση, στις 21-12-2020 δόθηκε η τελική έγκριση υπό όρους από την Ευρωπαϊκή επιτροπή για κυκλοφορία του εμβολίου mRNA κατά της Covid-19. Ακολούθησαν εμβόλια και άλλων εταιρειών: οι βρετανικές Astrazeneca & GlaxoSmithKline, η Moderna, η Janssen (Johnson & Johnson), οι κινέζικες Sinopharm & Sinovac και το Sputnik V (ρωσικό εμβόλιο).

Το 2020 ήταν μία δύσκολη χρονιά για την ανθρωπότητα, η οποία όμως έκλεισε χαρίζοντας της ένα σημαντικό δώρο το εμβόλιο κατά της πανδημίας. Οι εμβολιασμοί ξεκίνησαν αμέσως σε όλες τις χώρες και στην Ελλάδα (27-12-2020) ο πρωθυπουργός και η πρόεδρος της Δημοκρατίας ήταν από τους πρώτους που εμβολιάστηκαν.⁵⁷ Ωστόσο, το δεύτερο κύμα έδειξε την επικινδυνότητά του αφού από τα μέσα Νοεμβρίου 2020 έως τα μέσα Ιανουαρίου του 2021 τα ημερήσια θύματα

---

⁵⁵ "A comprehensive timeline of the coronavirus pandemic at 1 year, from China's first case to the present", Neilson S. & Woodward A., 24-12-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.businessinsider.com/coronavirus-pandemic-timeline-history-major-events-2020-3>

⁵⁶ «Πάνω από 90% αποτελεσματικό το εμβόλιο των Pfizer-BioNTech κατά του κορονοϊού», Capital.gr, 09-11-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/diethni/3493888/pano-apo-90-apotelesmatiko-to-embolio-ton-pfizer-biontech-kata-tou-koronoiou>

⁵⁷ «Γεγονός οι πρώτοι εμβολιασμοί στην Ελλάδα κατά της Covid-19», 27-12-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561208456/gegonos-o-protos-emvoliasmos-stin-ellada-kata-tis-covid-19/>

στην Ελλάδα από τον ιό ήταν 100. Αντίστοιχη αύξηση παρατηρήθηκε και στον αριθμό θυμάτων παγκοσμίως που έφτασαν ημερησίως τα 17.500 άτομα.

Η Ελλάδα διατήρησε χαμηλά ποσοστά εμβολιαστικής κάλυψης (9,4%) έως την άνοιξη του 2021 που ξεκίνησε το τρίτο κύμα και δεν μπόρεσε να το αντιμετωπίσει επαρκώς.⁵⁸ Αντίθετα, το Ισραήλ με ποσοστό εμβολιαστικής κάλυψης 56% μετατόπισε το τρίτο κύμα το Σεπτέμβριο του 2021, με αποτέλεσμα η επιστημονική κοινότητα να αρχίσει να αναρωτιέται για το χρονικό διάστημα ανοσίας που προσφέρουν τα εμβόλια άλλα και την ανθεκτικότητά τους στις μεταλλάξεις του ιού.⁵⁹ Έπειτα από την ολοκλήρωση του τρίτου κύματος, στην Ελλάδα (21-06-2021) καταφθάνει το τέταρτο κύμα που διαρκεί έως το χειμώνα του 2021, ο οποίος χαρακτηρίστηκε ως ο πιο δύσκολος της πανδημίας, αφού τα κρούσματα εκτοξεύθηκαν συνολικά στα 420.276 με 2.878 κρούσματα ανά ημέρα. Οι θάνατοι παρέμειναν σε υψηλό επίπεδο 4.279, ωστόσο ήταν λιγότεροι από αυτούς που σημειώθηκαν στο 2^ο και 3^ο κύμα.⁶⁰

Πλέον εκτός από την παραγωγή εμβολίων οι φαρμακοβιομηχανίες άρχισαν την παρασκευή μονοκλωνικών φαρμάκων, τα οποία τέθηκαν σε κυκλοφορία αφού έλαβαν έγκριση από τον EMA τον Νοέμβριο του 2021.⁶¹ Η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε εξασφαλίσει 55.000 δόσεις από τις οποίες 2.000 αντιστοιχούσαν στην Ελλάδα. Ύστερα από την υπογραφή συμφωνιών των φαρμακευτικών εταιρειών με την

---

⁵⁸ Coronavirus (COVID-19) Vaccinations, Διαθέσιμο στο: <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>

⁵⁹ "Israeli data: How can efficacy vs. severe disease be strong when 60% of hospitalized are vaccinated?", Morris J., 17-08-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.covid-datascience.com/post/israeli-data-how-can-efficacy-vs-severe-disease-be-strong-when-60-of-hospitalized-are-vaccinated>

⁶⁰ «Σύγκριση των 4 κυμάτων της πανδημίας: Τι δείχνουν τα στοιχεία για κρούσματα, ΜΕΘ και θανάτους [πίνακας]», ΧΑΤΖΟΓΛΟΥ Χ., 18-11-2021, Διαθέσιμο στο: [https://www.iefimerida.gr/ellada/sygkrisi-ton-4-kymaton-tis-pandimias-ti-deihnoyn-ta-stoiheia-gia-kroysmata-meth-kai](https://www.iefimerida.gr/ellada/sygkrisi-ton-4-kymaton-tis-pandimias-ti-deihnoyn-ta-stoiheia-gia-kroysmata-meth-kai-thanatos)

⁶¹ COVID-19 treatments, Διαθέσιμο στο: <https://www.ema.europa.eu/en/human-regulatory/overview/public-health-threats/coronavirus-disease-covid-19/treatments-vaccines/covid-19-treatments>

Κομισιόν, στην Ελλάδα θα αποστέλλονταν 4.000-5.000 δόσεις επιπλέον.⁶² Τα μονοκλωνικά φάρμακα ενίσχυσαν τα όπλα της ανθρωπότητας κατά της πανδημίας. Σύμφωνα με μελέτες, μειώνουν την πιθανότητα νοσηλείας και θανάτου κατά 71% όταν χορηγούνται στα πρώτα στάδια της ίωσης σε ασθενείς που κινδυνεύουν να εισαχθούν για νοσηλεία.⁶³

Αν και οι εμβολιασμοί συνεχίστηκαν με τα άτομα που είχαν εμβολιαστεί ήδη δύο φορές να εμβολιάζονται και με τρίτη αναμνηστική δόση, τα κρούσματα στην Ελλάδα αρχές Ιανουαρίου 2022 συνέχιζαν να αυξάνονται και να ξεπερνάν τις 50.000.⁶⁴ Το αρνητικό αυτό ρεκόρ τοποθέτησε την Ελλάδα στην 5^η θέση στη Ευρώπη και την 7^η παγκοσμίως στα ημερήσια κρούσματα. Αύξηση κρουσμάτων παρατηρήθηκε και σε παγκόσμιο επίπεδο, αφού ήδη είχε ξεκινήσει το 5^ο κύμα της πανδημίας, το οποίο διήρκεσε έως την άνοιξη του 2022, όπου σταδιακά άρχισαν να μειώνονται τα κρούσματα.

Η επιστημονική κοινότητα δεν εφησυχάζετε και προειδοποιεί για την εμφάνιση του 6^{ου} κύματος της πανδημίας. Η Ελλάδα έρχεται αντιμέτωπη με το 6^ο κύμα τον Ιούνιο του 2022, όπου τα κρούσματα συνολικά ανήλθαν στα 219.246 άτομα, αριθμός διπλάσιος από τα κρούσματα του Μάιου του 2022 που ήταν

---

⁶² «Μονοκλωνικά αντισώματα: Στις αρχές Νοεμβρίου έρχονται στην Ελλάδα οι πρώτες 2.000 δόσεις του νέου «όπλου» κατά του κορονοϊού», ΣΠΑΝΟΣ Π., 11-10-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/yegeia/358650/monoklonika-antisomata-stis-arxes-noemvriou-erxontai-stin-ellada-oi-protos-2-000-doseis-tou-neou-oplou-kata-tou-koronoioy>

⁶³ “REGEN-COV Antibody Combination and Outcomes in Outpatients with Covid-19”, D.M. Weinreich, S. Sivapalasingam, T. Norton, S. Ali, H. Gao, R. Bhoire, J. Xiao, A.T. Hooper, J.D. Hamilton, B.J. Musser, D. Rofail, M. Hussein, J. Im, D.Y. Atmodjo, C. Perry, C. Pan, A. Mahmood, R. Hosain, J.D. Davis, K.C. Turner, A. Baum, C.A. Kyrtatsous, Y. Kim, A. Cook, W. Kampman, L. Roque-Guerrero, G. Acloque, H. Aazami, K. Cannon, J.A. Simón-Campos, J.A. Bocchini, B. Kowal, A.T. DiCioccio, Y. Soo, G.P. Geba, N. Stahl, L. Lipsich, N. Braunstein, G. Herman, and G.D. Yancopoulos, for the Trial Investigators, The New England Journal of Medicine, 2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJMoa2108163>

⁶⁴ «Κορονοϊός: Η Ελλάδα στην 5η θέση της Ευρώπης και 7η στον κόσμο στα ημερήσια κρούσματα», ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ., 05-01-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.ethnos.gr/greece/article/189938/koronoioshelladasthn5htheshthseyrophskai7hstonkosmostahmerhsiakroyσματα>

124.606.⁶⁵ Επίσης, τον Ιούνιο του 2022 εντοπίστηκε από τις καταγραφές του ΕΟΔΥ αυξημένος και ο αριθμός επαναλοιμώξεων (35.050). Η κορύφωση του κύματος αναμένεται μέσα Ιουλίου του 2022, από όπου πιθανολογείται ότι τα κρούσματα θα αρχίσουν πάλι να μειώνονται και να οδηγούν στην αποκλιμάκωση του.

3.2. Η αντίδραση της Ελλάδας στην Υγειονομική κρίση

Η Ελλάδα λίγο πριν το ξέσπασμα της πανδημίας είχε να διαχειριστεί μία σειρά από καταστάσεις: γεωπολιτικές σχέσεις με την Τουρκία, τις μεταναστευτικές ροές και την οικονομική της κατάσταση. Η νέα μεγάλη πρόκληση που έπρεπε να αντιμετωπίσει ήταν η υγειονομική κρίση Covid-19, η οποία ήρθε για να διαταράξει επιπλέον την εσωτερική της κατάσταση.

Ύστερα από την οικονομική κρίση του 2008, η ελληνική οικονομία άρχισε να παρουσιάζει σημάδια ανάκαμψης. Οι σημαντικές εξελίξεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα και η αύξηση σημαντικών δεικτών, όπως του δείκτη οικονομικού κλίματος, τόνωσαν την ρευστότητα των τραπεζών.⁶⁶ Το πρόγραμμα λιτότητας που είχε εφαρμοστεί την περίοδο της κρίσης προέβλεπε περικοπές δαπανών σε διάφορους τομείς, όπως στον τομέα της υγείας (ιατρικό προσωπικό, φάρμακα, εξοπλισμός) από 9% στο 6% του ΑΕΠ. Οι ελλείψεις του συστήματος υγείας ήρθαν στο φως με την έλευση της πανδημίας. Οι ΜΕΘ που είχε στην διάθεσή της η χώρα τον Μάρτιο του

---

⁶⁵ «Κορονοϊός: Μπαίνουμε στο 6ο κύμα – Πότε θα αρχίσει η αποκλιμάκωση», 03-07-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.healthreport.gr/koronoios-mpainoume-sto-6o-kyma-pote-tha-archisei-i-apoklimakosi/>

⁶⁶ "The Early Stage of COVID-19 Outbreak in Greece: A Review of the National Response and the Socioeconomic Impact", Timokleia Kousi, Lefkothea-Christina Mitsi, Jean Simos, 04-01-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.mdpi.com/1660-4601/18/1/322/htm>

2020 αντιστοιχούσαν σε 6 ανά 100.000 κατοίκους, αριθμός σχεδόν μισός από τον μέσο όρο της Ευρώπης που ήταν 11,5 ανά 100.000 κατοίκους.⁶⁷

Η προσφυγική κρίση και η προκλητικότητα της Τουρκίας στο Αιγαίο ήταν άλλα δύο σημαντικά ζητήματα. Από το 2014, πολυάριθμες ροές μεταναστών εισέρχονταν στην Ευρώπη μέσω της Μεσογείου. Μεγάλος αριθμός προσφύγων εγκαταστάθηκαν σε hotspots σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, 03-03-2020 (6 ημέρες μετά την εκδήλωση πρώτου κρούσματος στην Ελλάδα) η Τουρκία προωθούσε συνεχώς μετανάστες στα σύνορα χρησιμοποιώντας τους ως μοχλό πίεσης της Ελλάδας και κατ' επέκταση της Ε.Ε.⁶⁸ Η χώρα κήρυξε την ενέργεια αυτή ως κατάσταση έκτακτης ανάγκης και ενίσχυσε τα σύνορά της για να εμποδίσει την παράνομη είσοδο των μεταναστών. Ταυτόχρονα, η ύπαρξη εκατομμύρια μεταναστών στα σύνορα ενόψει της πανδημίας ήταν επικίνδυνη για την ταχύτερη εξάπλωση του ιού.

Παρά τις ανωτέρω προκλήσεις που είχε να αντιμετωπίσει η Ελλάδα, κατάφερε να αντιδράσει άμεσα σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρώπης υιοθετώντας από την αρχή αυστηρά μέτρα (επιβολή καραντίνας-lockdown). Πέτυχε με αυτό τον τρόπο να διατηρήσει από τα χαμηλότερα ποσοστά θνησιμότητας το πρώτο διάστημα ακολουθώντας την Νορβηγία και την Φινλανδία, οι οποίες είχαν κάνει αρκετές δαπάνες για το σύστημα υγείας τους.⁶⁹ Δύο ημέρες μετά την εκδήλωση του πρώτου κρούσματος, 28-02-2020, τέθηκαν σε εφαρμογή τα πρώτα μέτρα στις περιοχές που εμφανίστηκε αρχικά ο ιός (Ηλιεία, Αχαΐα, Ζάκυνθος). Από 16 Μαρτίου του 2020

⁶⁷ «Αριθμός κλινών ανά 100.000 άτομα σε διάφορες χώρες», Καραγιαννοπούλου Δ., 13-03-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.iatronet.gr/eidiseis-nea/ygeia-business/news/54504/arithmos-klinwn-ana-100000-atoma-se-diafores-xwres.html>

⁶⁸ "The Early Stage of COVID-19 Outbreak in Greece: A Review of the National Response and the Socioeconomic Impact", Timokleia Kousi, Lefkothea-Christina Mitsi, Jean Simos, 04-01-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.mdpi.com/1660-4601/18/1/322/html>

⁶⁹ "Lockdown During COVID-19: The Greek Success", MORIS D. & SCHIZAS D., June 2020, Διαθέσιμο στο: https://iv.iijournals.org/content/34/3_suppl/1695

υπήρχε καθημερινή τηλεοπτική ενημέρωση στην απογευματινή ζώνη για την εξέλιξη της πανδημίας και την εφαρμογή νέων μέτρων από εκπρόσωπους της ομάδας διαχείρισης κρίσεων (τον υφυπουργό Πολιτικής Προστασίας- Χαρδαλιά Νικόλαο, τον λοιμωξιολόγο Τσιόδρα Σωτήριο κ.α).⁷⁰

Όσπου 23 Μαρτίου του 2020 επιβλήθηκε καθολικό lockdown, όπου απαγορευόταν κάθε άσκοπη μετακίνηση του πληθυσμού σε όλη τη χώρα. Πριν την επιβολή του καθολικού lockdown, είχαν επιβληθεί μια σειρά περιοριστικών μέτρων με στόχο τον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού και την προστασία του ευάλωτου συστήματος υγείας. Τα μέτρα αυτά ήταν:

- Αναστολή και ανάκληση αδειών υγειονομικού προσωπικού
- Ενίσχυση του συστήματος υγείας με προσλήψεις 2.000 ατόμων (νοσηλευτών και γιατρών με 2ετείς συμβάσεις) και αύξηση σε κλίνες ΜΕΘ από 557 σε 1082⁷¹ μετά το πρώτο κύμα της πανδημίας.
- Ακύρωση αποκριάτικων εκδηλώσεων
- Διακοπή λειτουργίας στα ιδρύματα όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης, πρώτα τοπικά και στις 10 Μαρτίου 2020 μαζικά.
- Χορήγηση άδειας ειδικού σκοπού σε γονείς ανήλικων μαθητών.
- Αναστολή λειτουργίας των επιχειρήσεων εκτός από φούρνους, βενζινάδικα, φαρμακεία, υπηρεσίες υγείας, συνεργεία, υπηρεσίες τροφίμων, καφετέριες και υπηρεσίες φαγητού που υποστήριζαν διανομή σε πακέτο.

---

⁷⁰ «12 μήνες από το πρώτο κρούσμα: Το ημερολόγιο της πανδημίας στην Ελλάδα», Σωτηρίου Α., 26-02-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561277099/to-imerologio-tis-pandimias-stin-ellada/>

⁷¹ Δελτίο Τύπου, «ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΔΙΑΠΙΣΤΕΥΜΕΝΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΥΓΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΥΓΕΙΑΣ ΒΑΣΙΛΗ ΚΙΚΙΛΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΠΝΕΥΜΟΝΟΛΟΓΙΑΣ-ΕΝΤΑΤΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΟΤΑΝΙΔΟΥ», 10-11-2020, Διαθέσιμο στο: <https://eody.gov.gr/wp-content/uploads/2020/11/20201110-enimerosi.pdf>

- Αναστολή λειτουργίας ξενοδοχειακών μονάδων εκτός από ορισμένες περιπτώσεις δημιουργώντας πλήγμα στον τουρισμό.⁷²
- Απαγόρευση εισόδου σε πολίτες τρίτων χωρών και αναστολή πτήσεων από και προς Ισπανία, Γερμανία, Ολλανδία, Ιταλία, Ην. Βασίλειο και Τουρκία εκτός από τις εμπορικές, υγειονομικές πτήσεις και τις πτήσεις επαναπατρισμού Ελλήνων πολιτών.⁷³
- Αναστολή θρησκευτικών δραστηριοτήτων.⁷⁴
- Αυστηρός έλεγχος κυκλοφορίας των πολιτών από την Ελληνική Αστυνομία και επιβολή προστίμου σε όσους κινούνταν άσκοπα.
- Διαφημιστική καμπάνια για ενημέρωση των πολιτών όπου πρωταγωνιστούσαν δημοφιλή άτομα και έδιναν χρήσιμες οδηγίες για την ατομική υγιεινή και την αντιμετώπιση της πανδημίας. Χαρακτηριστική η διαφήμιση με τον ηθοποιό Σπύρο Παπαδόπουλο που δίνει συμβουλές για τις αλλαγές που πρέπει να γίνουν στην καθημερινότητα με στόχο την προστασία από τον ιό και προτρέπει «Κλείνουμε την πόρτα στον κορονοϊό», «Μένουμε σπίτι».⁷⁵
- Χρήση μάσκας σε κλειστούς και εξωτερικούς χώρους.

Έως τις 4-5-2020 που άρχισε η σταδιακή άρση των μέτρων, η στρατηγική της Ελλάδας αποδείχθηκε πετυχημένη όσον αφορά την θνησιμότητα του ιού. Σύμφωνα με στοιχεία, το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στην χώρα τα θύματα ήταν 14 ανά

⁷² «Κορωνοϊός: Κλείνουν και τα ξενοδοχεία», 19-03-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/ellada/story/211904/koronoios-kleinoun-kai-ta-xenodoxeia>

⁷³ «ΥΠΑ: NOTAMS για παράταση αναστολής πτήσεων έως τις 15/5», 15-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://ypodomes.com/ypa-notams-gia-paratasi-anastolis-ptiseon-eos-tis-15-5/>

⁷⁴ «Μητσotάκης: Τα θρησκευτικά καθήκοντα να προσαρμοστούν στην πραγματικότητα» 11-03-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/politics/1068690/mitsotakis-ta-thriskytika-kathikonta-na-prosarmostoun-stin-pragmatikotita/>

⁷⁵ Βίντεο, Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=ydproO3cTlc>

1.000.000 κατοίκων ενώ στην Ε.Ε. ο μέσος όρος ήταν 243 θύματα ανά 1.000.000 πληθυσμού.⁷⁶ Ωστόσο, το δεύτερο κύμα της πανδημίας δεν κατάφερε να ελεγχθεί όπως το πρώτο, καθώς ο ιός επανήλθε μεταλλαγμένος και πιο μεταδοτικός σημειώνοντας αύξηση κρουσμάτων και θυμάτων. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η επιβολή νέας πιο αυστηρής καραντίνας από 07-11-2020 έως 14-05-2021. Επιβλήθηκαν ξανά περιοριστικά μέτρα όπως αναστολή επιχειρήσεων, απαγόρευση άσκοπων μετακινήσεων και μετακινήσεων πολιτών από νομό σε νομό. Ο εμβολιασμός συνέβαλε στον περιορισμό των θυμάτων και στην αντιμετώπιση των νέων κυμάτων της πανδημίας, αν και κάθε νέο κύμα συνοδεύεται από μια νέα μετάλλαξη του ιού.

Η Ελληνική Κυβέρνηση έλαβε μέτρα για την τόνωση της οικονομίας της. Παρείχε επίδομα 800 ευρώ στις επιχειρήσεις και στους εργαζομένους λόγω της αναστολής, μείωσε το ΦΠΑ σε προϊόντα ατομικής υγιεινής, έδωσε παράταση στις φορολογικές υποχρεώσεις των επιχειρήσεων κ.α.⁷⁷ Τέλος, προσπάθησε να ενισχύσει τον εσωτερικό τουρισμό, αφού το 2020 σε σχέση με το 2019 από τον εισερχόμενο τουρισμό απωλέσθηκαν 13,86 δις ευρώ λόγω μειωμένης ταξιδιωτικής κίνησης.⁷⁸ Για αυτό τον σκοπό παραχώρησε προγράμματα όπως τα εταιρικά holiday vouchers, το «Τουρισμός για όλους» και τον κοινωνικό τουρισμό. Από 14-05-2021 έως και σήμερα δεν χρειάστηκε να επιβληθεί ξανά καθολική καραντίνα, ωστόσο μέτρα όπως η χρήση μάσκας σε χώρους που έχει συνωστισμό, σε υπηρεσίες υγείας, σε μέσα μαζικής μεταφοράς είναι υποχρεωτική. Το 6^ο κύμα που βρίσκεται τώρα σε εξέλιξη θα δείξει εάν χρειαστεί να επιβληθούν ξανά περιοριστικά μέτρα από το φθινόπωρο του 2022.

---

⁷⁶ "Coronavirus (COVID-19) Deaths", Διαθέσιμο στο: <https://ourworldindata.org/covid-deaths>

⁷⁷ «Το τέταρτο πακέτο μέτρων για την τόνωση της οικονομίας», 30-03-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/economy/local/1071399/to-tetarto-paketo-metron-gia-tin-tonosi-tis-oikonomias/>

⁷⁸ «Πόσα έσοδα έχασε ο ελληνικός τουρισμός το 2020;», 27-04-2021, Διαθέσιμο στο: <https://m.naftemporiki.gr/story/1720328>

4. Επιπτώσεις Covid-19 στην Ελλάδα

Η πανδημία της Covid-19 και τα περιοριστικά μέτρα που ελήφθησαν είχαν άμεσες επιπτώσεις στη δημόσια υγεία αλλά και σε οικονομικό, κοινωνικό και ψυχολογικό επίπεδο. Στο συγκεκριμένο σημείο, αξίζει να αναφερθεί ότι η επιβολή Lockdown επέδρασε ως ένα βαθμό θετικά στο περιβάλλον. Σύμφωνα με έκθεση του Climate Transparency Report, το 2020 υπήρξε σημαντική μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα από τις 20 πλουσιότερες χώρες σε ποσοστό 6%.⁷⁹ Από την άλλη, μελέτες απέδειξαν ότι η παραμονή ατόμων στην οικία τους λόγω καραντίνας και οι διαδικτυακές αγορές αύξησαν τα ανόργανα απόβλητα και τα οικιακά απορρίμματα. Επίσης, τα νοσοκομειακά απόβλητα σημείωσαν επικίνδυνη αύξηση (πενταπλασιάστηκαν).⁸⁰

Η πανδημία αποτελεί και τη μία από της δύο κύριες αιτίες που προκάλεσαν την τρέχουσα ενεργειακή κρίση (με τις αυξημένες τιμές φυσικού αερίου σε Ασία - Ευρώπη και πετρελαίου) που ενδέχεται να εξελιχθεί χειρότερη από την πετρελαϊκή κρίση του 1970.⁸¹ Η επαναλειτουργία της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας αύξησε την ζήτηση ενέργειας, η οποία είχε μειωθεί σε τεράστιο βαθμό το 2020 λόγω της απαγόρευσης κυκλοφορίας και μετακινήσεων. Για πρώτη φορά στην ιστορία η τιμή του πετρελαίου ήταν εξαιρετικά χαμηλή πράγμα που έπαψε να ισχύει με την σταδιακή ανάκαμψη της οικονομίας. Η δεύτερη αιτία αύξησης ενεργειακής ζήτησης

---

⁷⁹ «Οι πλούσιες χώρες επανήλθαν δυναμικά στην μόλυνση της ατμόσφαιρας μετά την πανδημία», 14-12-2021, Διαθέσιμο στο: <https://m.naftemporiki.gr/story/1789538/oi-plousies-xores-epanilthan-dunamika-stin-molunsi-tis-atmosfairas-meta-tin-pandimia>

⁸⁰ "Indirect effects of COVID-19 on the environment", Zambrano-Monserrate M., Ruano M.A., Sanchez-Alcalde L., Science of the Total Environment, 01-08-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048969720323305?via%3Dihub>

⁸¹ «Παγκόσμια ενεργειακή κρίση: Αιτίες και προοπτικές για Ευρώπη και Ελλάδα», Κουρής Γ., 23-12-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.sofokleousin.gr/pagkosmia-energeiaki-krisi-aities-kai-prooptikes-gia-eyropi-kai-e>

είναι η κλιματική αλλαγή: ο βαρύς χειμώνας στο Βόρειο Ημισφαίριο και η καλοκαιρινή περίοδος χωρίς ανέμους στην Ευρώπη που μείωσε την παραγωγή αιολικής ενέργειας. Την ενεργειακή κρίση που προκάλεσε η πανδημία και η κλιματική αλλαγή ήρθε να επιβαρύνει ο εξελισσόμενος από 24-02-2022 Πόλεμος μεταξύ Ρωσίας- Ουκρανίας, όπου η Ρωσία σταμάτησε την παροχή φυσικού αερίου στην Ευρώπη.

4.1. Δημόσια Υγεία

Από την αρχή της πανδημίας μέχρι και σήμερα στην Ελλάδα έχουν νοσήσει από κορονοϊό 3.843.142 άτομα και έχουν σημειωθεί συνολικά 30.476 θάνατοι.⁸² Παρά το ευάλωτο σύστημα υγείας κατάφερε να ανταποκριθεί άμεσα στο πρώτο κύμα της πανδημίας, καθώς λόγω των περιοριστικών μέτρων που έλαβε είχε συνολικά 2.917 κρούσματα και 175 θύματα χαρακτηρίζοντας την περίπτωση της ως “Greek success story”.⁸³ Δεν συνέβη όμως το ίδιο με τα υπόλοιπα τέσσερα κύματα της πανδημίας, όπου οι νεκροί έφτασαν και 100 την ημέρα.⁸⁴ Το Εθνικό Σύστημα Υγείας (ΕΣΥ) ύστερα από τη πίεση που δέχθηκε με το 2^ο και 3^ο κύμα της πανδημίας είχε ως συνέπεια την ψυχική και σωματική εξουθένωση των εργαζομένων του κυρίως αυτών της πρώτης γραμμής. Όταν τα ποσοστά εμβολιαστικής κάλυψης στη χώρα άρχισαν να αυξάνονται υποβοηθήθηκε σημαντικά και το σύστημα υγείας καθώς μειώθηκαν οι βαριά νοσούντες και τα θύματα.

---

⁸² Στοιχεία από worldometer την 12^η Ιουλίου 2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/greece/>

⁸³ “Bend it like Greece”: a success story for flattening the COVID-19 curve”, Schismenos, S., Gkiatas, A., Stevens, G., Bienz, T., & Smith, In N. Georgeou & C. Hawksley (Eds.), State Responses to COVID-19: A Global Snapshot at 1 June 2020 (pp. 101-102), Διαθέσιμο στο: <https://researchdirect.westernsydney.edu.au/islandora/object/uws:56396/>

⁸⁴ “A bulletin from Greece: a health system under the pressure of the second COVID-19 wave”, Siettos C., Anastassopoulou C., Tsiamis C., Vrioni G. & Tsakris A., 03-02-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20477724.2021.1881372>

Σημαντικό πλήγμα στη δημόσια υγεία είναι το σύνδρομο Long Covid.⁸⁵ Το σύνδρομο αυτό περιλαμβάνει την παρουσία συμπτωμάτων (απώλεια γεύσης, όσφρησης και μνήμης, κόπωση κ.α.) σε άτομα που έχουν προσβληθεί από τη λοίμωξη SARS-COV-2 καθώς και τις επιπλοκές (όψιμες ή μακροχρόνιες) που εμφανίζονται και παραμένουν 4 εβδομάδες μετά τη λοίμωξη. Σε διαφημιστική καμπάνια του Υπουργείου Υγείας παρουσιάζονται τρεις διαφορετικές περιπτώσεις ατόμων που πάσχουν από το σύνδρομο και είναι οι εξής:

- Ο 45ετών Στέλιος, ανεμβολίαστος, ύστερα από λοίμωξη SARS-COV-2 απέκτησε μόνιμη παραμόρφωση στα δάχτυλά του πράγμα που δυσκολεύει την καθημερινότητά του.⁸⁶
- Η 35 ετών Άννα μαζί με την 4,5 ετών κόρη της προσβλήθηκαν από τον ιό, η μητέρα απέκτησε κόπωση (κουράζεται μόλις σηκωθεί όρθια) και η κόρη χρειάζεται πολλά διαλλείματα σε ότι και αν κάνει.⁸⁷
- Η 59 ετών Ιουλία ύστερα από 730 ημέρες από τη νόσηση ταλαιπωρείται από δύσπνοια, καθημερινό πυρετό και ταχυκαρδία.⁸⁸

Διεθνείς μελέτες έδειξαν ότι περίπου το 30% των ατόμων που θα προσβληθούν από Covid-19 θα αποκτήσουν το συγκεκριμένο σύνδρομο ενώ 1 στους

---

⁸⁵ «Long Covid: Η Ελληνική Ένωση ατόμων που πάσχουν από τις μακροχρόνιες συνέπειες του Covid-19 είναι μια ένωση ασθενών που ξεκίνησε από την σελίδα του Facebook Long Covid ελληνική ομάδα υποστήριξης, μια σελίδα που πρωταρχικό στόχο είχε να γίνει ένας τόπος συνάντησης και ανταλλαγής εμπειριών μεταξύ ανθρώπων που είχαν νοσήσει από Covid και δεν είχαν αναρρώσει, αλλά και ένας τόπος ενημέρωσης των ιατρών για την πληθώρα των προβλημάτων που αντιμετωπίζει αυτή η κατηγορία ασθενών.

Η ομάδα και κατ' επέκταση η ένωση γρήγορα έγινε μέρος του ευρωπαϊκού οργανισμού Long Covid Europe και του οργανισμού Long Covid Kids, με συμμετοχή σε συνομιλίες με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας.», Διαθέσιμο στο: <https://longcovidgreece.gr/long-covid/>

⁸⁶ Βίντεο, Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=scluDbSyc_g

⁸⁷ Βίντεο, Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=Vlsbf8JaOPY>

⁸⁸ Βίντεο, Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=0Gq9siMID_A&feature=emb_logo

5 θα εμφανίσει βλάβες σε ζωτικά όργανα (καρδιά, πνεύμονες, ήπαρ κ.α.).⁸⁹ Εμφανίζεται σε όλο τον πληθυσμό, ενήλικες και παιδιά. Ο εμβολιασμός φαίνεται να είναι η προστασία από το σύνδρομο καθώς μειώνει έως 50% την πιθανότητα εμφάνισης του. Επομένως, φαίνεται να είναι ο καλύτερος και αποτελεσματικότερος τρόπος προκειμένου να θωρακιστεί συνολικά η δημόσια υγεία.

Επιπτώσεις παρατηρήθηκαν και στη μυοσκελετική υγεία των ατόμων, ειδικά των ασθενών με υπάρχουσες ορθοπεδικές παθήσεις. Οι ασθενείς με παθήσεις μυοσκελετικού ή όσοι βρισκόταν σε μετεγχειρητικό στάδιο χρειάζονταν την άσκηση και την κίνηση για την αποκατάστασή τους αλλά και την πρόληψη. Η καραντίνα τους περιόρισε αυτή τη δυνατότητα καθώς και τη πρόσβαση σε κέντρα φυσικοθεραπείας με αποτέλεσμα η μόνη λύση ήταν να λαμβάνουν συμβουλές μέσω τηλεφώνου ή διαδικτύου. Σύμφωνα με μελέτες, όταν η κίνηση περιορίζεται για χρονικό διάστημα άνω των 8 εβδομάδων προκαλεί μείωση του πάχους των μυών και της μυϊκής ισχύος.⁹⁰ Επίσης, παρουσιάστηκε έλλειψη σε βιταμίνη D επειδή μειώθηκε ή απουσίαζε εντελώς η έκθεση στην ηλιακή ακτινοβολία. Η βιταμίνη D ενισχύει το ανοσοποιητικό σύστημα και συμβάλει στην καλή μυϊκή λειτουργία και στην υγεία των οστών.

Η κοινωνική αποστασιοποίηση, η καραντίνα και η χρήση μάσκας αποδυνάμωσαν το ανοσοποιητικό σύστημα του πληθυσμού γενικά. Τα παιδιά κυρίως δεν είχαν την δυνατότητα να χτίσουν ανοσία σε παθογόνους ιούς. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να παρατηρηθεί από τον Μάρτιο του 2021 έξαρση κρουσμάτων από τον

---

⁸⁹ «Long Covid: Ασθενείς μιλούν για τις δραματικές επιπτώσεις στην καθημερινότητά τους – Τρεις προσωπικές μαρτυρίες», 21-03-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/long-covid-astheneis-miloun-gia-tis-dramatikes-epiptoseis-stin-kathimerinotita-toys-treis-prosopikes-martyries/>

⁹⁰ «Επιπτώσεις από την πανδημία του κορωνοϊού στη μυοσκελετική υγεία», Δρετάκης Κ., Ιούνιος 2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.hygeia.gr/epiptoseis-apo-tin-pandimia-toy-koronoioy-sti-myoskeletiki-ygeia/>

αναπνευστικό συγκυτιακό ιό (RSV) στο εξωτερικό και συγκεκριμένα στη Νέα Υόρκη.⁹¹ Παρατηρήθηκε ακόμη υψηλός αριθμός κρουσμάτων οξείας ηπατίτιδας σε παιδιά σε χώρες της Ευρώπης, το Ισραήλ και στις ΗΠΑ.⁹² Η Ελλάδα ευτυχώς δεν έχει προστεθεί ακόμη στη λίστα των ανωτέρω χωρών.

4.2. Οικονομικές επιπτώσεις

Η πανδημία εκτός από τις επιπτώσεις στη δημόσια υγεία επηρέασε την παγκόσμια οικονομία, συνεπώς και την ελληνική. Οι οικονομικές επιπτώσεις είναι άμεσες και έμμεσες. Οι άμεσες σχετίζονται με τις δαπάνες που απαιτεί το σύστημα υγείας για να υποστηριχθεί σε έκτακτη ανάγκη (έξοδα νοσηλείας, θεραπείας, φαρμάκων, αποζημιώσεων). Οι έμμεσες επιπτώσεις προκαλούνται από την αποχή από την εργασία όσων έχουν νοσήσει και των εργαζόμενων γονέων ανήλικων τέκνων καθώς και από τη λήψη αυστηρών περιοριστικών μέτρων (καραντίνα, lockdown, κοινωνική αποστασιοποίηση).

Η παγκόσμια προσπάθεια που έγινε στο πρώτο στάδιο της πανδημίας προκειμένου να περιοριστεί η εξάπλωση του ιού περιλάμβανε μέτρα που έπληξαν την οικονομία, όπως το κλείσιμο των επιχειρήσεων, αφού δεν είχαν κυκλοφορήσει τα εμβόλια και τα μονοκλωνικά φάρμακα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ανεπτυγμένης χώρας που δεν εφάρμοσε σκληρά μέτρα αλλά μεταβίβασε την ευθύνη στους πολίτες για την προστασία της δημόσιας και ατομικής υγείας με την εφαρμογή προληπτικών μέτρων είναι η Σουηδία, η οποία όμως είχε μεγάλο αριθμό θυμάτων. Σε αντίθεση, η

---

⁹¹ «Κορωνοϊός: Οι άγνωστες επιπτώσεις στο ανοσοποιητικό των παιδιών», 14-09-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561154696/oi-epiptoseis-tis-pandimias-toy-koronoioy-sti-zoi-mas/>

⁹² «Οξεία Ηπατίτιδα άγνωστης αιτιολογίας σε παιδιά», ΕΟΔΥ, Διαθέσιμο στο: <https://eody.gov.gr/oxeia-ipatitida-paidia/?print=print>

Ελλάδα με την ευάλωτη οικονομία προτίμησε να επιβάλλει αυστηρά μέτρα (κλείσιμο επιχειρήσεων) προκειμένου να περιοριστεί ο ιός και να μην θρηνήσει πολλά θύματα.

Ο περιορισμός της οικονομικής δραστηριότητας οδήγησε το 2020 σε μείωση του ΑΕΠ παγκοσμίως κατά 3,1%. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ υπήρξε μείωση του ΑΕΠ κατά 8,2%⁹³, αύξηση ανεργίας σε ποσοστό 16%⁹⁴, ενώ ο μέσος όρος ανεργίας στην ΕΕ ήταν 7,1%. Για το έτος 2021, σύμφωνα πάλι με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, παρατηρήθηκε αύξηση στο ΑΕΠ της χώρας κατά 8,3%, πράγμα που επιβεβαίωσε την εκτίμηση που είχε κάνει η ΕΕ για αύξηση στο ΑΕΠ της Ελλάδας το 2021 κατά 8,5%.⁹⁵ Αναμένεται και δεύτερη εκτίμηση για το ΑΕΠ του έτους 2021 η οποία έχει προγραμματιστεί να ανακοινωθεί 18-10-2022. Ακολουθεί πίνακας με τις κυριότερες ετήσιες μεταβολές μακροοικονομικών μεγεθών για τα έτη 2020-2021 σε όρους όγκου με εποχική διόρθωση.

---

⁹³ «ΕΛΣΤΑΤ: Στο 8,2% η ύφεση το 2020», 05-03-2021, Διαθέσιμο στο: <https://m.naftemporiki.gr/story/1699525/elstat-sto-82-i-ufesi-to-2020>

⁹⁴ «ΕΛΣΤΑΤ: Υποχώρησε τον Δεκέμβριο 2020 η ανεργία στη χώρα», 17-03-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/story/1703544/elstat-ypoxorise-ton-dekembrio-2020-i-anergia-sti-xora>

⁹⁵ «Ισχυρότερη αποδεικνύεται η μεγέθυνση του ΑΕΠ για το 2021 – Με ρυθμό 8,3% «έτρεξε» η ελληνική οικονομία», 04-03-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/oikonomia/ischyroteri-apodeiknyetai-i-megethynsi-toy-aep-gia-to-2021-etrexe-me-rythmo-8-3-i-elliniki-oikonomia/>

ΕΤΗΣΙΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ		
Έτη	2020 (σε σχέση με το 4 ^ο τρίμηνο του 2019)	2021 (σε σχέση με το 4 ^ο τρίμηνο του 2020)
Συνολική τελική καταναλωτική δαπάνη	-2,2%	+ 8,8%
Ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου	+1,6%	+24,1%
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	-13,4% (+13,6% αγαθά & -55,4% υπηρεσίες)	+24,1% (+4,1% αγαθά & +63,2% υπηρεσίες)
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	-9,5% (-2,0% αγαθά & -30,9% υπηρεσίες)	+33,2% (+29,8% αγαθά & +43,4% υπηρεσίες)

Η κατασκευή του πίνακα έγινε με στοιχεία αντλούμενα από τις πηγές:

α) «ΕΛΣΤΑΤ: Δημογραφική συρρίκνωση – 46.317 περισσότεροι θάνατοι από γεννήσεις το 2020», 01-10,2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561520744/elstat-dimografiki-syrriknosi-46-317-perissoteroi-thanatoi-apo-genniseis-to-2020/>,

β) «Ισχυρότερη αποδεικνύεται η μεγέθυνση του ΑΕΠ για το 2021 – Με ρυθμό 8,3% «έτρεξε» η ελληνική οικονομία», 04-03-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/oikonomia/ischyroteri-apodeiknyetai-i-megethynsi-toy-aep-gia-to-2021-etrexe-me-rythmo-8-3-i-elliniki-oikonomia/>

Από τον ανωτέρω πίνακα είναι φανερό πως προέκυψε η αρνητική εικόνα που εμφάνισε το ΑΕΠ της χώρας το 2020 λόγω των περιοριστικών μέτρων που κλείδωσαν την οικονομία. Από την άλλη, η θετική εικόνα που παρουσίασε η χώρα, σύμφωνα με την πρώτη εκτίμηση που έγινε για το ΑΕΠ του 2021, είναι σημαντικό δείγμα της σταδιακής ανάκαμψης της οικονομίας της.

Σχεδόν όλες οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα επηρεάστηκαν από την πανδημική κρίση. Σύμφωνα με έρευνα της Pwc Greece για το έτος 2020⁹⁶, από το δείγμα εταιρειών που χρησιμοποίησε προέκυψε ότι αυτές που επλήγησαν περισσότερο και είδαν τα έσοδά τους να βυθίζονται κατακόρυφα ήταν η Aegean(-63%), η Motor Oil(-38%), η ΕΛΠΕ(-33%), ο ΟΠΑΠ(-34%). Συγκεκριμένα, οι δύο ενεργειακές εταιρείες Motor Oil και ΕΛΠΕ οφείλουν την μείωση των εσόδων τους στην πρωτοφανή μείωση που σημειώθηκε στη διεθνή τιμή του πετρελαίου, η οποία οφείλεται στην περιορισμένη ζήτηση καυσίμων που υπήρχε από την αεροπορία, τη ναυτιλία και τις ατομικές μετακινήσεις λόγω του Lockdown που επιβλήθηκε. Η παύση του τουρισμού και η αναστολή των αθλητικών δραστηριοτήτων επηρέασαν με τη σειρά τους την Aegean και τον ΟΠΑΠ αντίστοιχα, εταιρείες που επίσης εμφάνισαν μειωμένα έσοδα.

Οι επιχειρήσεις που κατάφεραν όχι μόνο να διατηρήσουν τα κέρδη τους αλλά και να σημειώσουν σημαντική αύξηση την περίοδο της πανδημικής κρίσης ήταν τα σούπερ μάρκετ. Σύμφωνα με στοιχεία της εταιρείας μετρήσεων IRI, τα σούπερ μάρκετ της Ηπειρωτικής Ελλάδας και Κρήτης (πλην των νησιών) παρουσίασαν αύξηση των εσόδων τους της τάξεως 30,4% για την περίοδο 24-02-2020 έως 29-03-2020 σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2019.⁹⁷ Δηλαδή οι πωλήσεις σε 340 κατηγορίες προϊόντων που χρησιμοποίησε ως δεδομένα η έρευνα άγγιξαν τα 739 εκατ. ευρώ το 2020 ενώ το 2019 ήταν 566 εκατ. ευρώ. Οι κατηγορίες αυτές σε αριθμό με το αντίστοιχο ποσοστό της ανάπτυξης των πωλήσεων σε αξία είναι: τα τρόφιμα

---

⁹⁶ «Οι επιπτώσεις της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις», Research team: Αθανασίου Λ., Τσαρούχα Σ., Μύρτε Μ., σελ.35, Διαθέσιμο στο: https://www.pwc.com/gr/en/publications/Greece_Covid_Report.pdf

⁹⁷ «IRI: Αύξηση πωλήσεων στα σούπερ μάρκετ με χαμηλότερο ρυθμό», 07-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3444300/iri-auxisi-poliseon-sta-souper-market-me-xamilotero-ruthmo>

(168) με 27,5%, τα προϊόντα νοικοκυριού (41) με 52,7%, τα προϊόντα προσωπικής υγιεινής (45) με 44,5% και όλα τα άλλα (86) με 2,7%.

Τα προϊόντα που εμφάνισαν τις μεγαλύτερες πωλήσεις ήταν τα αντισηπτικά τζελ (αύξηση 393%), το οινόπνευμα (αύξηση 377%), τα συμπληρώματα διατροφής (αύξηση 361%) και τα αντισηπτικά μαντηλάκια (αύξηση 357%). Στον συνολικό τζίρο το ποσοστό που κατέχει η Αθήνα ανέρχεται στο 54,3% και στο 10,7% της Θεσσαλονίκης. Ακολουθεί πίνακας με τις πωλήσεις των δέκα κορυφαίων αλυσίδων σούπερ μάρκετ για τα έτη 2019-2020 σύμφωνα με στοιχεία από το «Πανόραμα των Ελληνικών Σούπερ μάρκετ 2021».

Α/Α	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	Κύκλος εργασιών (Πωλήσεις)			Καθαρά αποτελέσματα ομιλοποίησης προ φόρων		
		Net sales revenue (turnover)			Net income before taxes		
		2019	2020	Μεταβολή	2019	2020	Μεταβολή
1	[Όμιλος] Ελληνικές Υπεραγορές Σκλαβενίτης ΑΕΕ	3.279.972	3.791.431	15,59%	-8.848	60.382	981,71%
2	[Όμιλος] Άλφα Βήτα Βασιλόπουλος ΑΕ	1.947.871	2.021.031	3,76%	28.508	38.858	35,81%
3	METRO ΑΕΒΕ	1.259.848	1.335.243	6,00%	9.508	22.184	133,16%
4	Δ. Μασούτης ΑΕ	829.817	882.468	6,34%	11.710	13.229	12,97%
5	Πέντε ΑΕ	450.132	511.539	13,64%	13.058	28.412	117,59%
6	[Όμιλος] ΑΝΕΔΗΚ Κρητικός ΑΕ	350.073	390.102	11,43%	1.938	1.854	-4,23%
7	Market In ΑΕ	318.748	347.139	8,91%	2.049	2.450	19,60%
8	ΣΥΝ.ΚΑ. Προμηθ. & Καταναλ. Συνισμός ΠΕ	189.179	186.215	-1,57%	1.088	752	-29,48%
9	Bazaar ΑΕ	182.970	183.497	0,29%	2.993	3.484	16,41%
10	Συνεργαζόμενοι Παντοπωλές ΑΕΕ	78.998	83.995	9,09%	208	387	78,49%
T1	Σύνολο 10 Ομίλων/Εταιρειών	8.885.408	9.732.657	9,54%	64.183	171.730	167,56%
T2	Σύνολο 34 Εταιρείες	9.108.390	9.977.161	9,54%	89.361	190.871	113,60%

Πηγή: <https://www.ot.gr/2021/11/17/epixeiriseis/souper-market-treis-alyssides-elegxoun-to-734-tis-agogas/>

Συγκρίνοντας τα δύο έτη 2019-2020 προκύπτει ότι το 2020 σημειώθηκε σημαντική αύξηση των κερδών των επιχειρήσεων σε σχέση με το 2019. Τα κέρδη (καθαρά αποτελέσματα προ φόρων), σύμφωνα με τον πίνακα, αυξήθηκαν κατά 167,56%, δηλαδή από τα 64,18 εκατ. ευρώ το 2019 έφτασαν τα 171,73 εκατ. ευρώ το

2020. Η τετραετία 2017-2020 δημιούργησε έσοδα 2,2 δισ. ευρώ για τα ελληνικά σούπερ μάρκετ με τα 900 εκατ. ευρώ εξ αυτών να αφορούν αποκλειστικά τον τζίρο «πανικού» που προκλήθηκε λόγω της πανδημίας, των Lockdowns και της αναστολής λειτουργίας των χώρων εστίασης.⁹⁸ Σημαντικό ρόλο στην αύξηση του τζίρου έπαιξε και η διεύρυνση ωραρίου των καταστημάτων λιανικής πώλησης τροφίμων σύμφωνα με την υπουργική απόφαση 32859/2020⁹⁹, που παρείχε την δυνατότητα στους καταναλωτές να έχουν πρόσβαση σε αυτά 14 ώρες την ημέρα από Δευτέρα έως Παρασκευή και 13 ώρες τα Σάββατα για την καλύτερη εξυπηρέτηση τους και την αποφυγή συνωστισμού.

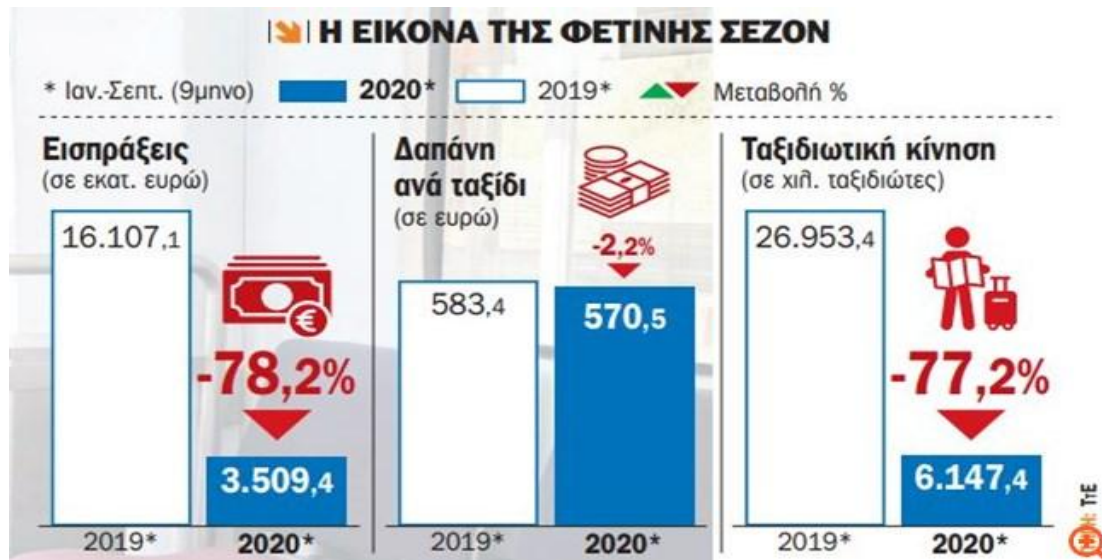
Η πανδημία εκτός από τις επιχειρήσεις προκάλεσε τεράστια ζημιά στον ελληνικό τουρισμό για το έτος 2020. Ο τουρισμός ενισχύει σημαντικά την ελληνική οικονομία αν αναλογιστεί κανείς ότι αντιστοιχεί στο 12,5% του ΑΕΠ και με την έμμεση συνεισφορά του το ποσοστό διαμορφώνεται στο 27,5% -33,1%. Σύμφωνα με στοιχεία της τράπεζας της Ελλάδας, για την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2020 τα έσοδα από τον τουρισμό μειώθηκαν κατά 80% σε σχέση με το ίδιο χρονικό διάστημα του 2019.¹⁰⁰ Δηλαδή σε ευρώ τα έσοδα ήταν 3,509 δις το 2020 ενώ 16,1 δις ήταν το 2019. Η εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση το ανωτέρω διάστημα ήταν μειωμένη κατά 77,2% από τους 26,9 εκατ. ταξιδιώτες το 2019, οι ταξιδιώτες το 2020 ήταν 6,1 εκατ. Η μείωση στα αεροδρόμια ήταν 74,5% και στους οδικούς σταθμούς 82,9%.

---

⁹⁸ «Σούπερ μάρκετ: Στα 900 εκατ. ευρώ ο τζίρος «πανικού» της πανδημίας», Αλεξάκη Δ., 17-11-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1801635/souper-market-sta-900-ekat-euro-o-tziros-panikou-tis-pandimias>

⁹⁹ «Υπουργική Απόφαση 32859/2020 - ΦΕΚ 1023/Β/24-3-2020», Διαθέσιμο στο: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ygeia/astheneies/upourgike-apophase-32859-2020-phek-1023b-24-3-2020.html>

¹⁰⁰ «Ολέθρια η επίπτωση της πανδημίας στον Τουρισμό», Κουρλιμπίνη Β., 29-11-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3498865/olethria-i-epiptosi-tis-pandimias-ston-tourismo>

Η εικόνα αφορά την σεζόν του 2020. Πηγή:

<https://www.capital.gr/epixeiriseis/3498865/olethria-i-epiptosi-tis-pandimias-ston-tourismo>

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι την περίοδο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου του 2021 σημειώθηκε αύξηση της τουριστικής κίνησης κατά 96,8% σε σχέση με το 2020.¹⁰¹ Ο αριθμός των τουριστών διπλασιάστηκε σε 14,3 εκατ. από 7,3 εκατ. το 2020. Οι τουριστικές εισπράξεις αυξήθηκαν κατά 144% σε σχέση με το 2020, όπου την ίδια περίοδο τα έσοδα ήταν 4,284 δις ευρώ. Το γεγονός αυτό συνέβαλε θετικά στην ενίσχυση της ελληνικής οικονομίας και δημιουργεί ελπίδες για μια ακόμη καλύτερη τουριστική σεζόν το 2022.

4.3. Ψυχολογικές επιπτώσεις

Οι ψυχολογικές επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης είναι έμμεσες και δεν εμφανίζονται αμέσως. Σε περιπτώσεις κρίσεων, όπως αυτή της Covid-19, οι επιπτώσεις στην ψυχολογία εμφανίζονται αργότερα χρονικά και δύναται να έχουν

¹⁰¹ «Πάνω από 14 εκατ. τουρίστες το 2021 στην Ελλάδα - Ποιοι άφησαν το περισσότερο χρήμα», 21-01-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1823886/pano-apo-14-ekat-touristes-to-2021-stin-ellada-poiOI-afisan-to-perissotero-xrma>

μεγάλη διάρκεια μετά το τέλος της κρίσης.¹⁰² Έχει μελετηθεί ότι η μεγάλη διάρκεια υγειονομικών κρίσεων μπορεί να επιβαρύνει σημαντικά την ψυχική υγεία, η οποία μπορεί να επιδεινωθεί ραγδαία με την επιβολή αυστηρής απομόνωσης.¹⁰³

Η εφαρμογή περιοριστικών μέτρων προκαλεί την κοινωνική απομόνωση που είναι αντίθετη με την ανθρώπινη φύση. Απόρροια αυτού είναι οι ψυχικές διαταραχές, το άγχος και η κατάθλιψη κυρίως στις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες, πράγμα που επηρεάζει αρνητικά την ατομική και κοινωνική ποιότητα ζωής.¹⁰⁴ Επιπλέον, τα μέτρα που επέβαλαν οι κυβερνήσεις των περισσότερων χωρών και της Ελλάδας, τα οποία περιόριζαν υποχρεωτικά στο σπίτι άτομα υγιή, γεμάτα ενέργεια προκαλούν σύγχυση, θυμό και ψυχολογικά τραύματα.¹⁰⁵ Οι ηλικιακές ομάδες που είναι ιδιαίτερα ευαίσθητες σε συνθήκες απομόνωσης είναι οι έφηβοι και τα παιδιά. Συνεπώς, σύμφωνα με ερευνητές τα μέτρα που επιβάλλονται για τον περιορισμό εξάπλωσης του ιού πρέπει να συνοδεύονται με υποστηρικτικά μέτρα για προστασία της ψυχοσύνθεσής του πληθυσμού.¹⁰⁶ Οι ηλικιωμένοι λόγω της πανδημίας εμφανίζουν κατάθλιψη και άγχος που εκδηλώνεται με αδιαφορία τήρησης της φαρμακευτικής

---

¹⁰² "Multidisciplinary research priorities for the Covid-19 pandemic: a call for action for mental health science", Holmes E.A., O'Connor R.C., Perry V.H., Tracey I., Wessely S., Arseneault L., Ballard C., Christensen H., Silver R.C., Everall I., Ford T., John A., Kabir T., King K., Madan I., Michie S., Przybylski A.K., Shafran R., Sweeney A., Worthman C.M., Yardley L., Cowan K., Cope C., Hotopf M., Bullmore E., 15-04-2020, The Lancet Psychiatry, Διαθέσιμο στο: [https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366\(20\)30168-1/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366(20)30168-1/fulltext)

¹⁰³ "Mental Health 122 Through the Covid-19 Quarantine: A Growth Curve Analysis on Italian Young Adults", Parola A., Rossi A., Tessitore F., Troisi G. and Mannarini S., 02-10- 2020 Front. Psychol, Διαθέσιμο στο: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.567484/full>

¹⁰⁴ "Covid - 19's Impact on the Society", Singh J., Singh J. and Ali Hasan A., April 2020, Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/340769976_COVID_-_19%27s_Impact_on_the_Society

¹⁰⁵ "In the Time of the Pandemic: Safeguarding People with Developmental Disabilities against the Impact of Coronavirus" Hassiotis A., Ali A., Courtemanche A., Lunskey Y., McIntyre L.L., Napolitano D., Nagel J. & Werner S. , 14 -05-2020, Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities, Διαθέσιμο στο: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19315864.2020.1756080>

¹⁰⁶ "Rapid Systematic Review: 120 The Impact of Social Isolation and Loneliness on the Mental Health of Children and Adolescents in the Context of Covid-19", Loades M., Chatburn E., Higson-Sweeney N., Reynolds S., Shafran R., Brigden A., Linney C., McManus M., Borwick C., Crawley E. , Epub, 03-06-2020, Διαθέσιμο στο: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32504808/>

αγωγής τους, αϋπνία και αδράνεια σωματική.¹⁰⁷ Η σωματική και ψυχική τους υγεία επιβαρύνεται από το φόβο που δημιουργούν οι αυξημένες πιθανότητες της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας να νοσήσει βαριά και να τους οδηγήσει σε θάνατο.

Η ψυχική υγεία των Ελλήνων ήταν ήδη η επιβαρυνόμενη λόγω της οικονομικής κρίσης στην οποία είχε περιέλθει η χώρα από το 2008. Τα ποσοστά κατάθλιψης εκείνη την περίοδο είχαν διπλασιαστεί και οι αυτοκτονίες είχαν αυξηθεί κατά 33%. Σύμφωνα με έρευνα ομάδας του ΑΠΘ, οι αυτοκτονίες οφείλονταν στην ανεργία, στα γενικά οικονομικά προβλήματα και ένα ποσοστό δεν είχε αιτιολογηθεί.¹⁰⁸ Η πανδημία διπλασίασε ξανά το ποσοστό κατάθλιψης ενώ για τις αυτοκτονίες δεν υπάρχουν ακόμα επίσημα καταγεγραμμένα στοιχεία.¹⁰⁹ Οι παράγοντες της κατάθλιψης, σύμφωνα με τον καθηγητή ψυχιατρικής κ. Φουντουλάκη, είναι το ψυχιατρικό ιστορικό, η ηλικία, προβλήματα οικογενειακά και οικονομικά, η ευαίσθητη φύση του γυναικείου φύλου, χρόνιες σωματικές παθήσεις και η επιβολή lockdown που σε συνδυασμό με τα ανωτέρω αύξησε τις πιθανότητες εμφάνισης κατάθλιψης.¹¹⁰ Η Ψυχιατρική στην Ελλάδα είναι παραμελημένη όσο αφορά την χρηματοδότηση που απαιτεί και τις μεταρρυθμίσεις. Αυτό είναι ένα αρνητικό στοιχείο. Ωστόσο, είναι θετικό το γεγονός ότι η χώρα έχει αποδείξει αντοχή στις δύσκολες ψυχολογικές καταστάσεις που έχει επιφέρει η τελευταία δεκαετία με ασπίδα την οικογένεια, την θρησκεία, την παράδοση και άλλες αξίες.

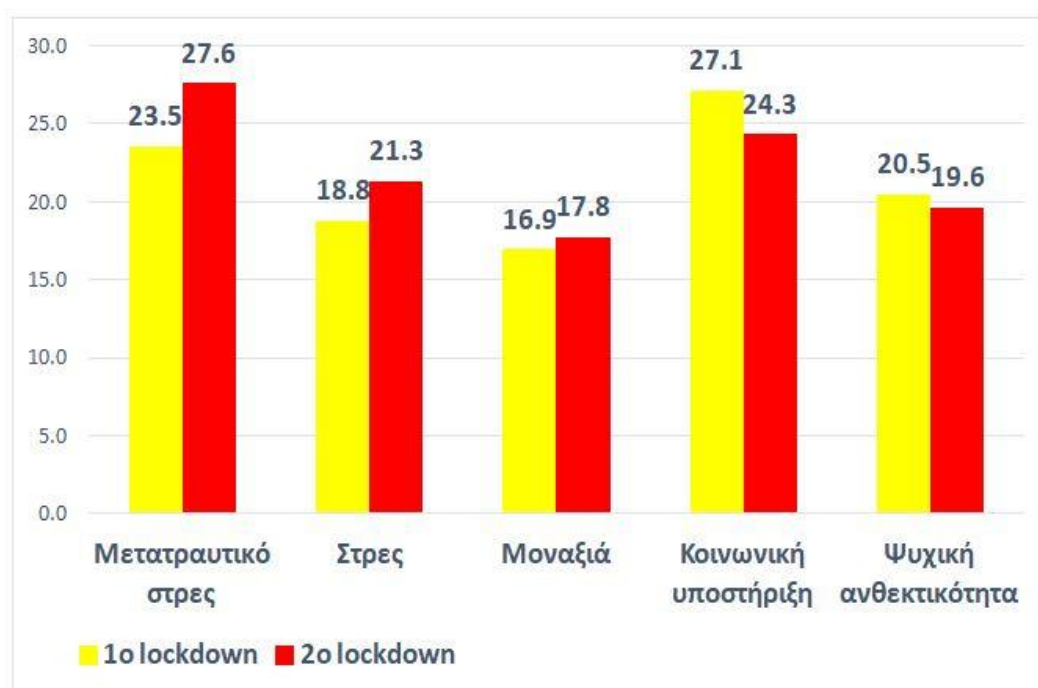
¹⁰⁷ "The Impact of Sheltering in Place During the Covid-19 Pandemic on Older Adults' Social and Mental Well-Being", Krendl, A. & Perry, B., The Journals of Gerontology, 11-08-2020, Διαθέσιμο στο: <https://academic.oup.com/psychsocgerontology/article/76/2/e53/5890805?login=true>

¹⁰⁸ «Η Ελλάδα άντεξε ψυχολογικά τις θύελλες της τελευταίας 20ετίας αλλά εμφανίζει προϊούσα επιδείνωση της ψυχικής υγείας». Φωτοπούλου Α. , ΑΠΕ-ΜΠΕ, 15-10-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.amna.gr/health/article/593536/l-Ellada-antexe-psuchologika-tis-thuelles-tis-teleutaias-20etias-alla-emfanizei-proiousa-epideinosi-tis-psuchikis-ugeias>

¹⁰⁹ «Covid -19: Μ.Μ.Ε & Αυτοκτονία στην περίοδο της πανδημίας», Διαθέσιμο στο: <https://www.klimaka.org.gr/covid19-mme-aftoktonia-pandimia/>

¹¹⁰ «Η Ελλάδα άντεξε ψυχολογικά τις θύελλες της τελευταίας 20ετίας αλλά εμφανίζει προϊούσα επιδείνωση της ψυχικής υγείας». Φωτοπούλου Α. , ΑΠΕ-ΜΠΕ, 15-10-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.amna.gr/health/article/593536/l-Ellada-antexe-psuchologika-tis-thuelles-tis-teleutaias-20etias-alla-emfanizei-proiousa-epideinosi-tis-psuchikis-ugeias>

Σύμφωνα με έρευνα του Εργαστηρίου Διεπιστημονικής Προσέγγισης για τη Βελτίωση της Ποιότητας Ζωής του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου, τα δύο lockdown που επιβλήθηκαν στην χώρα επέφεραν αύξηση στα ποσοστά εμφάνισης μετατραυματικού στρες στους συμμετέχοντες.¹¹¹ Οι κύριοι παράγοντες ίσως είναι απειλή του ιού με τα αυξημένα κρούσματα και θανάτους καθώς και η κόπωση που δημιουργήθηκε στα άτομα από τα παρατεταμένα περιοριστικά μέτρα. Η κατάσταση αυτή εξάντλησε ψυχικά τα άτομα, τα οποία λόγω του στρες που βίωσαν έχουν πιθανότητα μακροπρόθεσμα να γίνουν ευάλωτα με κίνδυνο να εμφανίσουν ψυχικές διαταραχές. Ακολουθεί πίνακας με ποσοστά επί τις εκατό που αφορά τις επιπτώσεις των δύο lockdown στην ψυχική υγεία των Ελλήνων.

Πηγή: <https://www.kathimerini.gr/society/561408616/ereyna-oi-epiptoseis-ton-lockdown-stin-psychiki-ygeia-ton-ellinon/>

¹¹¹ «Έρευνα: Οι επιπτώσεις των lockdown στην ψυχική υγεία των Ελλήνων», 23-06-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561408616/ereyna-oi-epiptoseis-ton-lockdown-stin-psychiki-ygeia-ton-ellinon/>

Από τον ανωτέρω πίνακα προκύπτει ότι το 2^ο lockdown αύξησε τα ποσοστά μετατραυματικού στρες (27,6% από 23,5%), του στρες (21,3% από 18,8%) και της μοναξιάς (17,8% από 16,9%) στην ελληνική κοινωνία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι 2^ο επιβλήθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα από το 1^ο χωρίς να αφήσει χρόνο στην κοινωνία να συνέλθει. Ωστόσο, στο 2^ο lockdown είναι σημαντική η μείωση που παρατηρήθηκε στα ποσοστά κοινωνικής υποστήριξης (24,3% από 27,1%) και ψυχικής ανθεκτικότητας (19,6% από 20,5%).

4.4. Κοινωνικές επιπτώσεις

Οι επιπτώσεις στην οικονομία, στην δημόσια υγεία και την ψυχολογία που αναλύθηκαν πιο πάνω επηρεάζουν τελικά την λειτουργία της κοινωνίας. Στην περίπτωση που ο κρατικός μηχανισμός καταπατά τα δικαιώματα των πολιτών και περιορίζει τις ελευθερίες τους, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος της ανυπακοής και της εκτροπής του κοινωνικού συνόλου. Έτσι όσο περισσότερο διαρκεί μια κρίση, η εμπιστοσύνη κλονίζεται και απέναντι στην επιστήμη, δημιουργείται κόπωση στην κοινωνία και η ανοχή στους περιορισμούς και στον έλεγχο της προσωπικής ζωής τελειώνει.¹¹² Στο σημείο αυτό βρίσκεται η πανδημική κρίση. Η κοινωνία έχει κουραστεί ύστερα από δυο χρόνια αυστηρών περιοριστικών μέτρων, την αδυναμία παροχής εμβολίου ή φαρμάκου ανθεκτικού στις μεταλλάξεις του ιού και τις απρόβλεπτες οικονομικές συνέπειες του μέλλοντος, ο συνδυασμός των οποίων δημιουργεί μία κατάσταση που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής από τους υπευθύνους χάραξης πολιτικής σε παγκόσμιο επίπεδο.

---

¹¹² «Η ισπανική γρίπη, η πανδημία και ο ιός που μας ξεγυμνώνει», Αν. καθ. Πνευμονολογίας ΕΚΠΑ Στρατάκος Γρ., 10-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2020/04/10/health/i-isaniki-gripi-i-pandimia-kai-o-ios-pou-mas-ksegymnonei/>

4.4.1. Εκπαίδευση

Το κλείσιμο των σχολείων που εφαρμόστηκε ως μέτρο λόγω της Covid-19, έκτος από επιπτώσεις στην ψυχολογία των παιδιών, επιφέρει μακροπρόθεσμα επιπτώσεις στην κοινωνία. Στην Ελλάδα, οι μαθητές στερήθηκαν περίπου 37 εβδομάδες δια ζώσης διδασκαλίας. Ανάλογες απώλειες δια ζώσης διδακτικών ωρών παρατηρήθηκαν παγκοσμίως, ενδεικτικά αναφέρεται ότι στις ΗΠΑ το κλείσιμο των σχολείων διήρκεσε 62 εβδομάδες. Συνολικά οι χαμένες εβδομάδες διδασκαλίας κυμαίνονται από 40%-50% και σε περιοχές όπως η Αττική αγγίζουν και το 60%.¹¹³ Σύμφωνα με εκτίμηση του ΟΟΣΑ, η απώλεια $\frac{1}{4}$ διδακτικών ωρών από ένα μέσο μαθητή έχει ως αποτέλεσμα την μελλοντική μείωση του εισοδήματος του κατά 3,5%. Αυτό συμβαίνει διότι τα θεμέλια μιας καλής οικονομίας βασίζονται στην παιδεία.

Επιπρόσθετα, αναδύθηκε το φαινόμενο της ανισότητας πρόσβασης στην εξ αποστάσεως διαδικτυακή εκπαίδευση. Όπως συνέβη σε πολλές χώρες και στην Ελλάδα, παρατηρήθηκε ότι στο 1^ο lockdown δεν υπήρξε κατάλληλη προετοιμασία για την εκπαίδευση μέσω διαδικτύου γεγονός που επιδείνωσε τις ανισότητες στο τομέα της εκπαίδευσης. Η εξ αποστάσεως διδασκαλία απαιτούσε πρόσβαση σε διαδίκτυο και ακριβό εξοπλισμό (ηλεκτρονικό υπολογιστή, laptop, tablet) τα οποία δεν ήταν διαθέσιμα σε όλους. Την δεύτερη φορά η ψηφιακή εκπαίδευση λειτούργησε καλύτερα καθώς είχαν διανεμηθεί φορητοί υπολογιστές σε σχολεία και μαθητές. Ωστόσο, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν μπορεί να καλύψει τις βαθύτερες ανάγκες των μαθητών όπως συμβαίνει με την δια ζώσης. Παράλληλα, παρείχε την δυνατότητα στα παιδιά να χρησιμοποιούν πολλές ώρες τον ηλεκτρονικό υπολογιστή με κίνδυνο

---

¹¹³ «Σχολεία-κορονοϊός: Πόσες εβδομάδες διά ζώσης διδασκαλίας έχουν χαθεί», Ντούλας Π., 13-03-2021, Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/345778_sholeia-koronoios-poses-bdomades-dia-zosis-didaskalias-ehoyh-hathei

τον εθισμό σε αυτόν αλλά και την χωρίς έλεγχο χρήση διαδικτύου που πυροδοτεί τις συγκρούσεις στο οικογενειακό περιβάλλον.

4.4.2. Πληθυσμός

Η πανδημία δημιούργησε σε παγκόσμιο επίπεδο μείωση στα ποσοστά των γεννήσεων ακόμη και σε ανεπτυγμένες χώρες με υψηλό εισόδημα. Η μείωση των γεννήσεων σε συνδυασμό με τους θανάτους που προκάλεσε συμβάλει στην συρρίκνωση του πληθυσμού παγκοσμίως. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με έρευνα του Πανεπιστημίου Λουίτζι Μποκόφι του Μιλάνο παρατηρήθηκε μείωση γεννήσεων στην Ισπανία (8,4%), στην Ιταλία (9,1%), στις ΗΠΑ (7%), στην Πορτογαλία (6,6%) και στην Ουγγαρία (8,5%).¹¹⁴ Στις χώρες που παρουσίασαν μείωση των γεννήσεων ανήκει και η Κίνα με ποσοστό 15%.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, το 2020 οι γεννήσεις ακολούθησαν ανοδική πορεία και έφτασαν 84.767 από 83.763 το 2019.¹¹⁵ Σημείωσαν δηλαδή αύξηση της τάξης του 1,2%. Από την άλλη, ανησυχητική ήταν η μείωση των γάμων κατά 33,2% σε σχέση με το 2019 (31.475 γάμοι από 47.137). Παρά τη θετική εικόνα που παρουσίασαν οι γεννήσεις, οι θάνατοι διατηρήθηκαν σε υψηλά ποσοστά, αυξημένοι κατά 46.317 από τις γεννήσεις το 2020, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να μη διαφεύγει τον κίνδυνο της δημογραφικής συρρίκνωσης. Σύμφωνα με τα προσωρινά

---

¹¹⁴ «Μείωση των γεννήσεων σε Ευρώπη και ΗΠΑ λόγω κορονοϊού, όπως και στην επιδημία της ισπανικής γρίπης», 31-08-2021, Διαθέσιμο στο: <https://healthstories.gr/koronoios-covid-19/25524/meiosi-ton-genniseon-se-eyropi-kai-ipa-logo-koronoioy-opos-kai-stin-epidimia-tis-ispantikis-gripis/>

¹¹⁵ «ΕΛΣΤΑΤ: Δημογραφική συρρίκνωση – 46.317 περισσότεροι θάνατοι από γεννήσεις το 2020», 01-10,2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561520744/elstat-dimografiki-syrriknosi-46-317-perissoteroi-thanatoi-apo-genniseis-to-2020/>

αποτελέσματα της «Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2021»¹¹⁶, ο πληθυσμός της Ελλάδας συρρικνώθηκε κατά 3,5% σε σχέση με την απογραφή του 2011. Δηλαδή διαμορφώθηκε στα 10.432.481 άτομα από 10.816.286 παρουσιάζοντας μείωση περίπου 383.000 άτομα. Στη μείωση αυτή συνέβαλε σε ένα μέρος η πανδημία αφού διατήρησε υψηλό τον αριθμό των θανάτων.

4.4.3. Ενδοοικογενειακή Βία & παραβατική συμπεριφορά ανηλίκων

Τρεις μήνες μετά την έναρξη της πανδημίας, σύμφωνα με έκθεση του UNFPA(Ταμείο Ηνωμένων εθνών για τον Πληθυσμό) η ενδοοικογενειακή βία και οι γυναικοκτονίες αυξήθηκαν κατά 20% στα 193 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών.¹¹⁷ Στην Ελλάδα συνολικά έχουν καταγραφεί 128 γυναικοκτονίες τα τελευταία 10 χρόνια. Σύμφωνα με στοιχεία της 2^{ης} ετήσιας έκθεσης για τη βία κατά των γυναικών, τη περίοδο 2019-2020 σημειώθηκαν 8 γυναικοκτονίες λόγω ενδοοικογενειακής βίας. Το 2021 απέδειξε ότι η πανδημία του κορονοϊού προκάλεσε μία πανδημία γυναικοκτονιών αφού έχασαν την ζωή τους 16 συνολικά γυναίκες από άτομα του οικογενειακού τους περιβάλλοντος (κυρίως συντρόφους ή συζύγους).¹¹⁸ Η Βασιλική, η Γαρυφαλλιά, η Καρολάιν, η Δώρα είναι μερικά από τα ονόματα των γυναικών που βρήκαν φρικτό θάνατο.

Ιδιαίτερη αύξηση παρατηρήθηκε και στα ποσοστά κακοποίησης και βίας σε βάρος των παιδιών (40,9%). Σύμφωνα με το Χαμόγελο του παιδιού με βάση τα

---

¹¹⁶ «Στα 10.432.481 ο πληθυσμός της Ελλάδας - Μείωση κατά 3,5%», 19-07-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/epikairo/3648147/sta-10-432-481-o-plithusmos-tis-elladas-meiosi-kata-3-5>

¹¹⁷ «Κορονοϊός και γυναικοκτονίες», Ξυγκάκη Σ., 29-11-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.epohi.gr/article/37643/koronoios-kai-gynaikoktonies>

¹¹⁸ «Η «πανδημία» γυναικοκτονιών που κατέκλυσε την Ελλάδα το 2021 – Από την Καρολάιν ως την Τζεθριέ», 02-03-2022, Διαθέσιμο στο: <https://lawandorder.gr/i-isonpandimiasin-gunaikoktonion-pou-katekluse-tin-ellada-to-2021-apo-tin-karolain-os-tin-tzebrje/>

στοιχεία που συγκέντρωσε από τις καταγγελίες ¹¹⁹, από την έναρξη της πανδημίας χρειάστηκαν στήριξη 21.000 οικογένειες και παιδιά. Η βία μεταξύ των ανηλίκων εντός και εκτός εκπαιδευτικού ιδρύματος είναι επίσης ένα μείζον ζήτημα που διογκώθηκε την περίοδο της πανδημίας. Οι ανήλικοι δράστες είναι ηλικίας από 8-14 ετών και σε σχέση με το 2021 αυξήθηκαν κατά 52%.¹²⁰ Τελούν εγκληματικές πράξεις που περιλαμβάνουν ακόμη και ληστείες σε βάρος συνομήλικων τους με λεία μικρά ποσά χρημάτων και κινητά τηλέφωνα. Το 2021 η Ελληνική Αστυνομία κάθε δύο μέρες είχε να διαχειριστεί και μια νέα υπόθεση ξυλοδαρμού μεταξύ ανηλίκων. Το ίδιο έτος παρατηρήθηκε αύξηση σε σχέση με το 2020 στα περιστατικά ξυλοδαρμού (16%) και σωματικών βλαβών (27%) με ανήλικους δράστες που οδηγήθηκαν ενώπιον των Αρχών.

---

¹¹⁹ «Κορωνοϊός: Αύξηση 40,9% της βίας σε παιδιά στην πανδημία διαπίστωσε «Το Χαμόγελο του παιδιού», 26-04-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/greece/article/1118591/koronoios-auxisi-409-tis-vias-se-paidia-mesa-stin-pandimia-diapistose-to-hamogelo-tou-paidiou/>

¹²⁰ «Μάστιγα» η βία μεταξύ ανηλίκων -Στο ζενίθ η εγκληματικότητα, γίνονται ληστές ακόμα και οκτάχρονοι», 12-07-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/ellada/bia-anilikon-egklimatikotita-listes-oktahronoi>

5. Επίλογος

Συμπερασματικά, όλες οι ασθένειες με την μορφή επιδημίας ή πανδημίας με τις οποίες έχει έρθει αντιμέτωπη κατά καιρούς η ανθρωπότητα διαφέρουν τόσο ως προς την φύση τους όσο ως προς τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις που επιφέρουν. Αυτό οφείλεται στις αξίες, στις σχέσεις, στην τεχνολογική εξέλιξη, στις κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνθήκες κάθε εποχής που επηρεάζουν την έναρξη αλλά και την δυνατότητα εξάπλωσής της.

Ιδιαίτερο προβληματισμό προκαλεί το γεγονός ότι ενώ ήταν αναμενόμενο το ξέσπασμα μιας παγκόσμιας υγειονομικής απειλής δεν υπήρξε η απαραίτητη συνεργασία και εγρήγορση για την κοινή αντιμετώπισή που απαιτούσε μια τέτοια κατάσταση έκτακτης ανάγκης, όπως υπογράμμιζαν τόσα χρόνια οι διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΠΟΥ και οι ειδικοί. Η βασική προτεραιότητα είναι η πολιτική για τη προστασία της δημόσιας υγείας. Η ημέρα που θα ακολουθήσει ύστερα από την πανδημία δεν θα είναι η ίδια. Το βασικό ζήτημα είναι πως θα μπορούσε να γίνει καλύτερη, ασφαλέστερη, κοινωνικά και οικολογικά βιώσιμη.

6. Βιβλιογραφία

Ξένη:

❖ “*When is an Epidemic an Epidemic?*”, Manfred S. Green MD PhD, Tiberio Swartz MD MPH, Elana Mayshar JD3 , Boaz Lev MD, Alex Leventhal MD MPH Paul E. Slater MD MPH and Joshua Shemer MD, 2002, Διαθέσιμο στο: <https://www.ima.org.il/FilesUploadPublic/IMAJ/0/55/27606.pdf>

❖ “*Host Range and Emerging and Reemerging Pathogens*”, Mark E.J. Woolhouse & Sonya Cowtage-Sequeria, 2005, Διαθέσιμο στο: <https://web.archive.org/web/20100306183027/http://www.cdc.gov/ncidod/EID/vol11no12/05-0997.htm>

❖ “*A dictionary of Epidemiology*”, 5th edition, Miquel Porta, p.179, 2008, Oxford University Press, Διαθέσιμο στο: https://books.google.gr/books?id=3Dr8dyuzvTkC&pg=PA179&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

❖ “*A Distant Mirror: The Calamitous Fourteenth Century*”, Tuchman Barbara, p.92, 1991, Random House USA Inc.

❖ “*Health impacts of Globalization: Towards Global Governance*”, K. Lee, p.131, 2002, Palgrave Macmillan UK.

❖ “*HARRISON’S PRINCIPLES OF Internal Medicine*”, 16th Edition, chapter: *HUMAN IMMUNODEFICIENCY VIRUS DISEASE: AIDS AND RELATED DISORDERS*, Anthony S. Fauci, H. Clifford Lane, Διαθέσιμο στο: <https://accessmedicine.mhmedical.com/content.aspx?bookid=1130&sectionid=79738808>

❖ “*Viral Pandemics of the Last Four Decades: Pathophysiology, Health Impacts and Perspectives*”, Shubhadeep Roychoudhury, Anandan Das, Pallav Sengupta, Sulagna Dutta, Shatabhisha Roychoudhury, Arun Paul Choudhury, A. B. Fuzayel Ahmed, Saumendra Bhattacharjee, and Petr Slama ,Published: 15-12-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7765415/>

❖ “*Pandemics: A Very Short Introduction*”, McMillen Christian, p.90, 2016, Oxford: Oxford University Press.

❖ “*Encyclopedia of Pestilence, Pandemics, and Plagues*” Byrne Joseph, Τόμος I. , Westport, p.313,315, 2008, Conn: Greenwood Press.

❖ “ *Reviewing the History of Pandemic Influenza: Understanding Patterns of Emergence and Transmission*”, Patrick R. Saunders-Hastings & Daniel Krewski, 06-12-2016, Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5198166/>

❖ “*1957 flu pandemic*”, Kara Rogers, 25-03-2020, Encyclopedia Britannica, Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/event/1957-flu-pandemic>

❖ “*How the 1957 Flu Pandemic Was Stopped Early in Its Path. By the time the virus reached the U.S., the country already had a vaccine ready*”, Little Becky, 06-05-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.history.com/news/1957-flu-pandemic-vaccine-hilleman>

❖ “*Revisiting the 1957 and 1968 influenza pandemics* “, Honigsbaum Mark, 25-05-2020, U.S. National Library of Medicine., Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7247790/>

❖ “*2009 H1N1 Influenza Pandemic 10 Times More Deadly Than Previously Estimated*”, Brown L., 11-12-2013, Διαθέσιμο στο: <https://www.naccho.org/blog/articles/2009-h1n1-influenza-pandemic-10-times-more-deadly-than-previously-estimated>

❖ “*CDC estimates 24% of Americans received H1N1 vaccine*”, Roos Robert, 01-04-2010, Διαθέσιμο στο: <https://www.cidrap.umn.edu/news-perspective/2010/04/cdc->

❖ “*Flu Pandemic Study Supports Social Distancing*”, 06-06-2011, Διαθέσιμο στο: <https://www.nih.gov/news-events/nih-research-matters/flu-pandemic-study-supports-social-distancing>

❖ “*Reactive strategies for containing developing outbreaks of pandemic influenza*”, Sigrún Andradóttir, Wenchi Chiu, David Goldsman, Mi Lim Lee, Kwok-Leung Tsui, Beate Sander, David N Fisman & Azhar Nizam, 25-02-2011, Διαθέσιμο στο: <https://link.springer.com/article/10.1186/1471-2458-11-S1-S1>

❖ “*First case of 2019 novel coronavirus in the United States*”, Holshue, M.-L., DeBolt, C., Lindquist, S., Lofy, K.H., Wiesman, J., Bruce, H., et al. , p.929–936, 2020, The New England Journal of Medicine, Vol 382 (No 10).

❖ “*Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV)*”, 30-01-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.who.int/news/item/30-01-2020->

[statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](#)

❖ “A comprehensive timeline of the coronavirus pandemic at 1 year, from China's first case to the present”, Neilson S.& Woodward A., 24-12-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.businessinsider.com/coronavirus-pandemic-timeline-history-major-events-2020-3>

❖ Coronavirus (COVID-19) Vaccinations, Διαθέσιμο στο: <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>

❖ “Israeli data: How can efficacy vs. severe disease be strong when 60% of hospitalized are vaccinated?”, Morris J., 17-08-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.covid-datascience.com/post/israeli-data-how-can-efficacy-vs-severe-disease-be-strong-when-60-of-hospitalized-are-vaccinated>

❖ COVID-19 treatments, Διαθέσιμο στο: <https://www.ema.europa.eu/en/human-regulatory/overview/public-health-threats/coronavirus-disease-covid-19/treatments-vaccines/covid-19-treatments>

❖ “REGEN-COV Antibody Combination and Outcomes in Outpatients with Covid-19”, D.M. Weinreich, S. Sivapalasingam, T. Norton, S. Ali, H. Gao, R. Bhore, J. Xiao, A.T. Hooper, J.D. Hamilton, B.J. Musser, D. Rofail, M. Hussein, J. Im, D.Y. Atmodjo, C. Perry, C. Pan, A. Mahmood, R. Hosain, J.D. Davis, K.C. Turner, A. Baum, C.A. Kyratsous, Y. Kim, A. Cook, W. Kampman, L. Roque-Guerrero, G. Acloque, H. Aazami, K. Cannon, J.A. Simón-Campos, J.A. Bocchini, B. Kowal, A.T. DiCioccio, Y. Soo, G.P. Geba, N. Stahl, L. Lipsich, N. Braunstein, G. Herman, and G.D. Yancopoulos, for the Trial Investigators, 2021, The New England Journal of Medicine, Διαθέσιμο στο: <https://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJMoa2108163>

❖ “The Early Stage of COVID-19 Outbreak in Greece: A Review of the National Response and the Socioeconomic Impact”, Timokleia Kousi, Lefkothea Christina Mitsi, Jean Simos, 04-01-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.mdpi.com/1660-4601/18/1/322/htm>

❖ “Lockdown During COVID-19: The Greek Success”, MORIS D. & SCHIZAS D., June 2020, Διαθέσιμο στο: https://iv.iarjournals.org/content/34/3_suppl/1695

❖ “Coronavirus (COVID-19) Deaths”, Διαθέσιμο στο: <https://ourworldindata.org/covid-deaths>

❖ *“Indirect effects of COVID-19 on the environment”*, Zambrano-Monserrate M., Ruano M.A., Sanchez-Alcalde L., *Science of the Total Environment*, 01-08-2020, Διαθέσιμο στο:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048969720323305?via%3Dihub>

❖ *“Bend it like Greece” : a success story for flattening the COVID-19 curve*”, Schismenos, S., Gkiatas, A., Stevens, G., Bienz, T., & Smith, A., In N. Georgeou & C. Hawksley (Eds.), *State Responses to COVID-19: A Global Snapshot at 1 June 2020* (pp. 101-102), Διαθέσιμο στο:

<https://researchdirect.westernsydney.edu.au/islandora/object/uws:56396/>

❖ *“A bulletin from Greece: a health system under the pressure of the second COVID-19 wave”*, Siettos C., Anastassopoulou C., Tsiamis C., Vrioni G. & Tsakris A., 03-02-2021, Διαθέσιμο στο:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20477724.2021.1881372>

❖ *“Multidisciplinary research priorities for the Covid-19 pandemic: a call for action for mental health science”*, Holmes E.A., O’Connor R.C., Perry V.H., Tracey I., Wessely S., Arseneault L., Ballard C., Christensen H., Silver R.C., Everall I., Ford T., John A., Kabir T., King K., Madan I., Michie S., Przybylski A.K., Shafran R., Sweeney A., Worthman C.M., Yardley L., Cowan K., Cope C., Hotopf M., Bullmore E., 15-04-2020, *The Lancet Psychiatry*, Διαθέσιμο στο:

[https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366\(20\)30168-1/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366(20)30168-1/fulltext)

❖ *“Mental Health 122 Through the Covid-19 Quarantine: A Growth Curve Analysis on Italian Young Adults”*, Parola A., Rossi A., Tessitore F., Troisi G. and Mannarini S., 02-10-2020 *Front. Psychol*, Διαθέσιμο στο:

<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.567484/full>

❖ *“Covid - 19's Impact on the Society”*, Singh J., Singh J. and Ali Hasan A., April 2020, Διαθέσιμο στο:

[https://www.researchgate.net/publication/340769976_COVID -](https://www.researchgate.net/publication/340769976_COVID_-_19%27s_Impact_on_the_Society)

[_19%27s Impact on the Society](https://www.researchgate.net/publication/340769976_COVID_-_19%27s_Impact_on_the_Society)

❖ *“In the Time of the Pandemic: Safeguarding People with Developmental Disabilities against the Impact of Coronavirus”* Hassiotis A., Ali A., Courtemanche A., Lunskey Y., McIntyre L.L., Napolitano D., Nagel J. & Werner S. , 14 -05-2020, *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, Διαθέσιμο στο:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19315864.2020.1756080>

❖ “*Rapid Systematic Review: 120 The Impact of Social Isolation and Loneliness on the Mental Health of Children and Adolescents in the Context of Covid-19*”, Loades M., Chatburn E., Higson-Sweeney N., Reynolds S., Shafran R., Brigden A., Linney C., McManus M., Borwick C., Crawley E. , Epub, 03-06-2020, Διαθέσιμο στο: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32504808/>

❖ “*The Impact of Sheltering in Place During the Covid-19 Pandemic on Older Adults’ Social and Mental Well-Being*”, Krendl, A. & Perry, B., *The Journals of Gerontology*, 11-08-2020, Διαθέσιμο στο: <https://academic.oup.com/psychsocgerontology/article/76/2/e53/5890805?login=true>

❖ Worldometer , Διαθέσιμο στο: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

Ελληνική:

❖ Ηρόδοτος *Ιστορίαι* 2, 47-54 , Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/Resources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=239

❖ «Δέκα χρόνια κρίση, τρία μνημόνια και μία πανδημία: Η Ελλάδα αναζητώντας διέξοδο», ΛΙΑΡΓΚΟΒΑΣ Παναγιώτης, 2020, Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ.

❖ «*Το AIDS ξεκίνησε από την Κινσάσα του Κονγκό το 1920*», 03-10-2014, Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/ugeia/article/415300/to-aids-xekinise-apo-tin-kinsasa-tou-kongo-to-1920/>

❖ «*Μια σύντομη ιστορία των επιδημιών και ορισμένα μαθήματα που δεν έχουμε πάρει*», Χρυσόγελος Ν., 10-07-2021, Διαθέσιμο στο: https://anemosananeosis.gr/el/illness-history098/#pll_switcher

❖ «*Η ισπανική γρίπη, η πανδημία και ο ιός που μας ξεγυμνώνει*», Αν. καθ. Πνευμονολογίας ΕΚΠΑ Στρατάκος Γρ., 10-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2020/04/10/health/i-iskaniki-gripi-i-pandimia-kai-o-ios-pou-mas-ksegymnonei/>

❖ «*Η ξεχασμένη πανδημία του 1957 και τα κοινά της σημεία με το σήμερα*», Κοτσιρέας Ηλίας, 22-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://orizontespress.gr/?p=96103>

❖ «*Η πανδημία και τα λάθη που ξεχάσαμε*», Τσακρής Αθ., Τσιάμης Κων., 05-04-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561317404/i-pandimia-kai-ta-lathi-poy-xechasame/>

❖ «*Η ασιατική γρίπη του 1957 ξεκίνησε από την Κίνα και σε τέσσερις μήνες εξελίχθηκε σε πανδημία. Πώς αντέδρασε η Ελλάδα. Τι συνέβη με το εμβόλιο...*»,

Διαθέσιμο στο: <http://www.mixanitouxronou.gr/i-asiatiki-gripi-toy-1957-xekinise-apo-tin-kina-kai-se-tesseract-mines-exelichthike-se-pandimia-pos-antedrase-i-ellada/>

❖ «*Η «γρίπη του Χονγκ Κονγκ» με τους 1 εκατ. νεκρούς -Πώς έζησε ο κόσμος την πανδημία του 1968, συγκλονιστικές μαρτυρίες [εικόνες & βίντεο]*», ΚΑΪΣΕΡΛΙΔΗΣ Τρύφωνας, 17-04-2020, Διαθέσιμο στο:

<https://www.iefimerida.gr/stories/gripi-hongk-kongk-nekroi-pandimia-1968-martyries>

❖ «*Η γρίπη του Χονγκ Κονγκ σκότωσε ένα εκατομμύριο ανθρώπους το 1968. Γιατί την ξεχάσαμε*», Dendooven Lucie, 09-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/blogs/almanac/i-gripi-toy-hongk-kongk-1968>

❖ «*Το Tamiflu ήταν τελικώς ένα απλό παυσίπονο*», ΘΕΟΔΩΡΟΥ Στέλλα, 10-04-2014, Διαθέσιμο στο: <https://www.thetoc.gr/diethni/article/to-tamiflu-itan-telikws-ena-aplo-pausipono/>

❖ «*Από το 2010 οι θάνατοι σε τροχαία ατυχήματα στη χώρα μας μειώθηκαν κατά 44% (από 1.258 το 2010 σε 699 το 2019) και οι σοβαροί τραυματισμοί κατά 63% (από 1.709 το 2010 σε 636 το 2019)*», Χατήρας Σπύρος, 20-06-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.4troxoi.gr/epikairota/trochaia-atychimata-megali-meiosi-stin-ellada-apo-to-2010-kai-meta/>

❖ «*Μαζικά κλείνουν πλέον τα σχολεία*», ΦΥΝΤΑΝΙΔΟΥ Έλενα, 28-11-2009, Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2009/11/28/society/mazika-kleinoun-pleon-ta-sxoleia/>

❖ «*Ένα εκατομμύριο εμβόλια στα σκουπίδια*», ΦΥΝΤΑΝΙΔΟΥ Έλενα, 26-11-2010, Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2010/11/26/society/ena-ekatommyrio-embolia-sta-skoypidia-2/>

❖ «*Κορονοϊός: Ιστορική αναδρομή, τύποι, προφύλαξη, συμπτώματα*», Καφετζής Δημ., 06-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.onmed.gr/ygeia-eidhseis/story/383054/koronoios-istoriki-anadromi-typoi-profylaxi-symptomata>

❖ «*“Μυστηριώδης πνευμονία προσβάλλει δεκάδες ανθρώπους”*: Η πρώτη αναφορά στον κορονοϊό», Φασσέα Κατ., 03-01-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.news247.gr/kosmos/mystiriodis-pneymonia-prosvallei-dekades-anthropoys-proti-keimena-graftikan-covid.9093834.html>

❖ «*Πάνω από 90% αποτελεσματικό το εμβόλιο των Pfizer-BioNTech κατά του κορονοϊού*», 09-11-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/diethni/3493888/pano-apo-90-apotelesmatiko-to-embolio-ton-pfizer-biontech-kata-tou-koronoiou>

❖ «Γεγονός οι πρώτοι εμβολιασμοί στην Ελλάδα κατά της Covid-19», 27-12-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561208456/gegonos-o-protos-emvoliasmos-stin-ellada-kata-tis-covid-19/>

❖ «Σύγκριση των 4 κυμάτων της πανδημίας: Τι δείχνουν τα στοιχεία για κρούσματα, ΜΕΘ και θανάτους [πίνακας]», ΧΑΤΖΟΓΛΟΥ Χ., 18-11-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/ellada/syγκrisi-ton-4-kymaton-tis-pandimias-ti-deihnoyn-ta-stoiheia-gia-kroysmata-meth-kai>

❖ «Μονοκλωνικά αντισώματα: Στις αρχές Νοεμβρίου έρχονται στην Ελλάδα οι πρώτες 2.000 δόσεις του νέου «όπλου» κατά του κορονοϊού», ΣΠΑΝΟΣ Π., 11-10-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/ygeia/358650/monoklonika-antismata-stis-arxes-noemvriou-erxontai-stin-ellada-oi-protos-2-000-doseis-tou-neou-oplou-kata-tou-koronoioy>

❖ «Κορονοϊός: Η Ελλάδα στην 5η θέση της Ευρώπης και 7η στον κόσμο στα ημερήσια κρούσματα», ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ., 05-01-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.ethnos.gr/greece/article/189938/koronoioshelladasthn5htheshtseyrophskai7hstonkosmostahmerhsiakroysmata>

❖ «Κορονοϊός: Μπαίνουμε στο 6ο κύμα – Πότε θα αρχίσει η αποκλιμάκωση», 03-07-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.healthreport.gr/koronoios-mpainoume-sto-6o-kyma-pote-tha-archisei-i-apoklimakosi/>

❖ «Αριθμός κλινών ανά 100.000 άτομα σε διάφορες χώρες», Καραγιαννοπούλου Δ., 13-03-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.iatronet.gr/eidiseis-nea/ygeia-business/news/54504/arithmos-klinwn-ana-100000-atoma-se-diafores-xwres.html>

❖ «12 μήνες από το πρώτο κρούσμα: Το ημερολόγιο της πανδημίας στην Ελλάδα», Σωτηρίου Α., 26-02-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561277099/to-imerologio-tis-pandimias-stin-ellada/>

❖ «ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΔΙΑΠΙΣΤΕΥΜΕΝΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΥΓΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΥΓΕΙΑΣ ΒΑΣΙΛΗ ΚΙΚΙΛΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΠΝΕΥΜΟΝΟΛΟΓΙΑΣ-ΕΝΤΑΤΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΟΤΑΝΙΔΟΥ», Δελτίο Τύπου, 10-11-2020, Διαθέσιμο στο: <https://eody.gov.gr/wp-content/uploads/2020/11/20201110-enimerosi.pdf>

- ❖ «Κορωνοϊός: Κλείνουν και τα ξενοδοχεία», 19-03-2020 , Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/ellada/story/211904/koronoios-kleinoun-kai-ta-xenodoxeia>
- ❖ «ΥΠΑ: NOTAMS για παράταση αναστολής πτήσεων έως τις 15/5», 15-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://ypodomes.com/ypa-notams-gia-paratasi-anastolis-ptiseon-eos-tis-15-5/>
- ❖ «Μητσοτάκης: Τα θρησκευτικά καθήκοντα να προσαρμοστούν στην πραγματικότητα», 11-03-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/politics/1068690/mitsotakis-ta-thriskytika-kathikonta-na-prosarmostoy-n-stin-pragmatikotita/>
- ❖ «Το τέταρτο πακέτο μέτρων για την τόνωση της οικονομίας», 30-03-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/economy/local/1071399/to-tetarto-paketo-metron-gia-tin-tonosi-tis-oikonomias/>
- ❖ «Πόσα έσοδα έχασε ο ελληνικός τουρισμός το 2020;», 27-04-2021, Διαθέσιμο στο: <https://m.naftemporiki.gr/story/1720328>
- ❖ «Οι πλούσιες χώρες επανήλθαν δυναμικά στην μόλυνση της ατμόσφαιρας μετά την πανδημία», 14-12-2021, Διαθέσιμο στο: <https://m.naftemporiki.gr/story/1789538/oi-plousies-xores-epanilthan-dunamika-stin-molunsi-tis-atmosfairas-meta-tin-pandimia>
- ❖ «Παγκόσμια ενεργειακή κρίση: Αιτίες και προοπτικές για Ευρώπη και Ελλάδα», Κουρής Γ., 23-12-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.sofokleousin.gr/pagkosmia-energeiaki-krisi-aities-kai-prooptikes-gia-eyropi-kai-e>
- ❖ «Long Covid: Ασθενείς μιλούν για τις δραματικές επιπτώσεις στην καθημερινότητά τους – Τρεις προσωπικές μαρτυρίες», 21-03-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.ertnews.gr/aidiseis/ellada/long-covid-astheneis-miloun-gia-tis-dramatikes-epiptoseis-stin-kathimerinotita-toys-treis-prosopikes-martyries/>
- ❖ «Επιπτώσεις από την πανδημία του κορωνοϊού στη μυοσκελετική υγεία», Δρετάκης Κ., Ιούνιος 2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.hygeia.gr/epiptoseis-apo-tin-pandimia-toy-koronoioy-sti-myoskeletiki-ygeia/>
- ❖ «Κορωνοϊός: Οι άγνωστες επιπτώσεις στο ανοσοποιητικό των παιδιών», 14-09-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561154696/oi-epiptoseis-tis-pandimias-toy-koronoioy-sti-zoi-mas/>
- ❖ «Οξεία Ηπατίτιδα άγνωστης αιτιολογίας σε παιδιά», ΕΟΔΥ, Διαθέσιμο στο: <https://eody.gov.gr/oxeia-ipatitida-paidia/?print=print>

- ❖ «ΕΛΣΤΑΤ: Στο 8,2% η ύφεση το 2020», 05-03-2021, Διαθέσιμο στο: <https://m.naftemporiki.gr/story/1699525/elstat-sto-82-i-ufesi-to-2020>
- ❖ «ΕΛΣΤΑΤ: Υποχώρησε τον Δεκέμβριο 2020 η ανεργία στη χώρα», 17-03-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/story/1703544/elstat-yποxorise-ton-dekembrio-2020-i-anergia-sti-xora>
- ❖ «Ισχυρότερη αποδεικνύεται η μεγέθυνση του ΑΕΠ για το 2021 – Με ρυθμό 8,3% «έτρεξε» η ελληνική οικονομία», 04-03-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/oikonomia/ischyroteri-apodeiknyetai-i-megethynsi-toy-aep-gia-to-2021-etrexe-me-rythmo-8-3-i-elliniki-oikonomia/>
- ❖ «Οι επιπτώσεις της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις», Research team: Αθανασίου Λ., Τσαρούχα Σ., Μύρτε Μ., σελ.35, Διαθέσιμο στο: https://www.pwc.com/gr/en/publications/Greece_Covid_Report.pdf
- ❖ «IRI: Αύξηση πωλήσεων στα σούπερ μάρκετ με χαμηλότερο ρυθμό», 07-04-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3444300/iri-auxisi-poliseon-sta-souper-market-me-xamilotero-ruthmo>
- ❖ «Σούπερ μάρκετ: Στα 900 εκατ. ευρώ ο τζίρος «πανικού» της πανδημίας», Αλεξάκη Δ., 17-11-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1801635/souper-market-sta-900-ekat-euro-o-tziros-panikou-tis-pandimias>
- ❖ «Ολέθρια η επίπτωση της πανδημίας στον Τουρισμό», Κουρλιμπίνη Β., 29-11-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3498865/olethria-i-epiptosi-tis-pandimias-ston-tourismo>
- ❖ «Πάνω από 14 εκατ. τουρίστες το 2021 στην Ελλάδα - Ποιοι άφησαν το περισσότερο χρήμα», 21-01-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1823886/pano-apo-14-ekat-touristes-to-2021-stin-ellada-poioi-afisan-to-perissotero-xrima>
- ❖ «Η Ελλάδα άντεξε ψυχολογικά τις θύελλες της τελευταίας 20ετίας αλλά εμφανίζει προϊούσα επιδείνωση της ψυχικής υγείας». Φωτοπούλου Α., ΑΠΕ-ΜΠΕ, 15-10-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.amna.gr/health/article/593536/I-Ellada-antexe-psuchologika-tis-thuelles-tis-teleutaias-20etias-alla-emfanizei-proiousa-epideinosi-tis-psuchikis-ugeias>
- ❖ «Covid -19: Μ.Μ.Ε & Αυτοκτονία στην περίοδο της πανδημίας», Διαθέσιμο στο: <https://www.klimaka.org.gr/covid19-mme-aftoktonia-pandimia/>

❖ «Έρευνα: Οι επιπτώσεις των lockdown στην ψυχική υγεία των Ελλήνων», 23-06-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561408616/ereyna-oi-epiptoseis-ton-lockdown-stin-psychiki-ygeia-ton-ellinon/>

❖ «Σχολεία-κορονοϊός: Πόσες εβδομάδες διά ζώσης διδασκαλίας έχουν χαθεί», Ντούλας Π., 13-03-2021, Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/345778_sholeia-koronoios-poses-bdomades-diazosis-didaskalias-choyn-hathei

❖ «Μείωση των γεννήσεων σε Ευρώπη και ΗΠΑ λόγω κορονοϊού, όπως και στην επιδημία της ισπανικής γρίπης», 31-08-2021, Διαθέσιμο στο: <https://healthstories.gr/koronoios-covid-19/25524/meiosi-ton-genniseon-se-eyropi-kai-ipa-logo-koronoioy-opos-kai-stin-epidimia-tis-isanikis-gripis/>

❖ «ΕΛΣΤΑΤ: Δημογραφική συρρίκνωση – 46.317 περισσότεροι θάνατοι από γεννήσεις το 2020», 01-10,2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561520744/elstat-dimografiki-syrriknosi-46-317-perissoteroi-thanatoi-apo-genniseis-to-2020/>

❖ «Στα 10.432.481 ο πληθυσμός της Ελλάδας - Μείωση κατά 3,5%», 19-07-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/epikairoτητα/3648147/sta-10-432-481-o-plithusmos-tis-elladas-meiosi-kata-3-5>

❖ «Κορονοϊός και γυναικοκτονίες», Ξυγκάκη Σ., 29-11-2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.epohi.gr/article/37643/koronoios-kai-gynaikoktonies>

❖ «Η «πανδημία» γυναικοκτονιών που κατέκλυσε την Ελλάδα το 2021 – Από την Καρολάιν ως την Τζεβριέ», 02-03-2022, Διαθέσιμο στο: <https://lawandorder.gr/isonpandimiasin-gunaikoktonion-pou-katekluse-tin-ellada-to-2021-apo-tin-karolain-os-tin-tzebrie/>

❖ «Κορονοϊός: Αύξηση 40,9% της βίας σε παιδιά στην πανδημία διαπίστωσε «Το Χαμόγελο του παιδιού», 26-04-2021, Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/greece/article/1118591/koronoios-auxisi-409-tis-vias-se-paidia-mesa-stin-pandimia-diapistose-to-hamogelo-tou-paidiou/>

❖ ««Μάστιγα» η βία μεταξύ ανηλίκων -Στο ζενίθ η εγκληματικότητα, γίνονται ληστές ακόμα και οκτάχρονοι», 12-07-2022, Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/ellada/bia-anilikon-egklimatikotita-listes-oktahronoi>

❖ «Υπουργική Απόφαση 32859/2020 - ΦΕΚ 1023/Β/24-3-2020», Διαθέσιμο στο: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ygeia/astheneies/upourgike-apophase-32859-2020-phek-1023b-24-3-2020.html>

Βίντεο:

❖ *Covid-19: Σποτ για το «Μένουμε σπίτι»*, Διαθέσιμο στο:
<https://www.youtube.com/watch?v=ydproO3cTlc>

❖ «Long Covid Στέλιος», 18-03-2022, Διαθέσιμο στο:
https://www.youtube.com/watch?v=scluDbSyc_g

❖ «Long Covid Άννα», 18-03-2022, Διαθέσιμο στο:
<https://www.youtube.com/watch?v=Vlsbf8JaOPY>

❖ «Long Covid Ιουλία», 18-03-2022, Διαθέσιμο στο:
https://www.youtube.com/watch?v=0Gq9siMID_A&feature=emb_logo

❖ «*Asian Influenza Vaccination (USPHS 1957)*», Διαθέσιμο στο:
https://www.youtube.com/watch?v=SuXnju6KNHM&ab_channel=TheNationalLibraryofMedicine.